

ABIKS POLIITKOOLIDES ÕPPIJAILE

I. MINTS

**NÕUKOGUDE LIIDU
SUUR
ISAMAASÕDA**

RK

POLIITILINE KIRJANDUS TALLINN 1947

ABIKS POLIITKOOLIDES ÕPPIJAILE

I. MINTS

NÕUKOGUDE LIIDU
SUUR ISAMAASÕDA

351

RK

POLIITILINE KIRJANDUS

TALLINN 1947

A-16406

13765

SISUKORD

I peatükk.	SUURE ISAMAASÕJA ALGUS	3
	1. Fašistliku Saksamaa reetlik kallaletung Nõukogude Liidule	3
	2. Meie vägede ajutine taandumine ja selle põhjused	5
	3. Seltsimees Stalini raadiokõne 3. juulil 1941	7
II peatükk.	NÕUKOGUDE RAHVA JÕUDEDE MOBILISEERIMINE VÕITLUSEKS VAENLASE VASTU	10
	1. Nõukogude sõjameeste võrratu kangelaslikkus ja vastupidavus	10
	2. Nõukogude rahva kangelastegu tööriindel	13
	3. Partisanisõja arendamine vaenlase tagalas	15
	4. Hitlerlaste kavatsuste nurjumine	16
III peatükk.	SAKSA FAŠISTLIKE VÄGEDE PURUSTAMINE MOSKVA ALL	20
	1. Moskva kaitsmine	20
	2. Fašistide lüüasaamine Moskva all	24
	3. Punaarmee pealetung 1941./42. a. talvel	26
IV peatükk.	KAITSELAHINGUD 1942. AASTA SUVEL	28
	1. Sakslaste pealetung	28
	2. Fašistlik „uus kord“	31
V peatükk.	PÕHJALIK MURRANG SUURE ISAMAASÕJA KÄIGUS	34
	1. Suur Stalingradi lahing	34
	2. Sakslaste sissepiiramine ja purustamine Stalingradi all	36
	3. Fašistide massilise väljakihutamise algus Nõukogude Liidu piiridest	37
	4. Belgorodi-Kurski lahing	40
VI peatükk.	PUNAARMEE SUUR PEALETUNG 1944. AASTAL	46
VII peatükk.	SAKSAMAA JA JAAPANI LÜÜASAAMINE	56
	1. Hitlerliku armee ja hitlerliku riigi purustamine	56
	2. Jaapani imperialistide purustamine	60
VIII peatükk.	MIKS VÕITIS NÕUKOGUDE LIIT ISAMAASÕJA	65

SUURE ISAMAASÕJA ALGUS

1. Fašistliku Saksamaa reetlik kallaletung Nõukogude Liidule

1941. aasta 22. juuni varahommikul tungis fašistlik Saksamaa kallale Nõukogude Liidule. Saksa väed ründasid meie maa piire kogu ulatuses Balti merest Musta mereni. Saksa lennukid pommitasid paljusid nõukogude linnu, samuti ka sõjalaevastiku baase. Samal päeval paiskasid oma armeed meie Kodumaa vastu Soome, Rumeenia ja Ungari. NSV Liidule kuulutas sõja ka fašistlik Itaalia.

Fašistide sõjaline kallaletung oli Nõukogudemaale ootamatu. NSV Liidu ja Saksamaa vahel oli 1939. aasta augustist olemas mittekallaletungileping, mille järgi mõlemad riigid kohustusid teineteisega pidama rahu. Ent hitlerlik Saksamaa rikkus seda lepingut ja sõda kuulutamata alustas relvastatud võitlust meie riigi vastu. Kogu maailm tunnistas selle fašistliku Saksamaa kallaletungi rahuarmastavale Nõukogude Liidule autuks ja reetlikuks.

NSV Liidule kallaletungimise hetkeks oli fašistlik Saksamaa orjastanud juba enamiku Euroopa riikidest: Austria, Tšehhoslovakkia, Poola, Jugoslaavia, Taani, Norra, Belgia, Hollandi, Luksemburgi, Prantsusmaa, Kreeka. Lääne-Euroopa alistamine oli ainult osa hitlerliku Saksamaa vallutusplaanidest. Ta taotles vallutada kogu maailma ja maksma panna selle üle oma ülevõimu.

Peamiseks takistuseks Saksamaa teel maailmavalitsemisele oli Nõukogudemaa. Hitlerlikud inimsööjad said aru, et niikaua, kui on olemas tugev ja vaba Nõukogude Liit, ei saa Saksamaa oma plaane täielikult teostada, ja tema vallutused Euroopas ei ole püsivad. Fašistid otsustasid algul purus-

tada Nõukogude Liidu, hävitada Nõukogude riigi ja tema Punaarmee, siis aga juba lõpule viia muu maailma vallutamine.

Saksamaa valmistus meie Kodumaale kallaletungiks kaua ning visalt. Saksa kindralstaap töötas mittekallaletungilepingust hoolimata juba 1940. aasta suvel välja üksikasjalise sõjalise kallaletungi plaani. Sama aasta detsembris kinnitas selle plaani „Barbarossa plaani“ nimetuse all lõplikult fašistlik valitsus. Saksamaa koondas intensiivselt oma vägesid ja valmistas kõike, mis oli vaja kallaletungiks NSV Liidule, kuid kõike seda tehti väga varjatult, et kallaletung oleks võimalikult ootamatum.

Uheaegselt kallaletungi sõjalise plaani väljatöötamisega toimus Nõukogude Liidu paljaksriisumise plaani ettevalmistus. Ammu enne sõja algust olid ära märgitud need nõukogude rajoonid, mis lähevad vahenditult fašistliku riigi koosseisu. Fašistid tahtsid Saksamaaga liita Baltimaad, Krimmi, Kaukaasia, Ukraina ja Valge-Vene. Volga rajoonid ja Bakuu naftaalad pidid saama „Saksa sõjaliseks asumaks“. Soomlastele andsid sakslased Ida-Karjala, kuid Koola poolsaare jätsid endale. Suur osa vallutatud rajoonide rahvastikust pidi hävitatama. Fašistlik timukas Himmler kavatses hävitada vähemalt 30 miljonit slaavlast. Tohtu rahvastiku mass oli määratud näljasurmale.

Nõukogude tööstus pidi hävitatama. Masinad kavatseti viia Saksamaale ja Uurali tehased puruks pommitada. Vallutatud alad kavatseti muuta rajoonideks, mis annavad Saksamaale toor- ja toiduaineid.

Hitlerlased löid eriaparaadi Nõukogudemaa riisumiseks ja rahvastiku saksastamiseks. Selle aparadi eesotsas seisis inimsööja Rosenberg. Juba enne sõja algust valis ta välja komissarid iga Nõukogude Liidu rajooni jaoks, mis sakslaste poolt vallutatakse. Komissaridele anti instruksioonid, kus oli märgitud, missugune saatus ootab üht või teist Nõukogude Liidu rajooni. Jutt oli rahvastiku hävitamisest; ülejäänud — ja ainult siis, kui nad tunnistatakse „sobivaiks“, — pidi saksastama.

Fašistid teatasid, et Nõukogude Liidu rahvad avaldavad nendele koledaile plaanidele vastupanu, ja seepärast tööta-

sid nad juba ette välja instruksioonid võitluse kohta elanikkonnaga. Fašistliku armee kõrgem väejuhatus avaldas käskkirja, mille järgi kõigile ohvitseridele anti õigus ilma kohtuta ja juurdluseta maha lasta iga isik, keda kahtlustatakse sakslastele vaenulikus suhtumises; käskkiri keelas ohvitseridel karistada saksa sõdureid kuritegude pärast, mis on sooritatud nõukogude elanikkonna vastu.

Nii sepišesid hitlerlased ammu enne sõda mitte ainult sõjaplaane, vaid töötasid pisimate üksikasjadeni välja ka kogu röövimise, nõukogude rahva suure osa hävitamise, ülejäänud elanikkonna osa saksastamise ja NSV Liidu määratu suure osa Saksamaa koosseisu lülitamise ebainimliku süsteemi. Veel kunagi inimkonna ajaloos ei olnud ükski, ka veriseimgi vallutaja seadnud endale selliseid jäledaid ülesandeid ega ette valmistanud oma agressiooni niisuguse täpsusega.

Nõukogude Liitu ähvardas surmaoht.

Rahuliku ülesehitustöö ajajärk Nõukogude Liidus lõppes. Algas Nõukogude Liidu Suur Isamaasõda saksa fašistlike röövvallutajate vastu.

Vaenlasele vastulöögi andmiseks ja Nõukogude Liidu rahvaste kõigi jõudude kiireima mobiliseerimise otstarbel loodi 30. juunil 1941 eesotsas Jossif Vissarionovitš Staliniga Riiklik Kaitsekomitee, kelle kätte koondati kogu võimutäius riigis.

2. Meie vägede ajutine taandumine ja selle põhjused

170 saksa diviisi esimese löögi võtsid endale meie piirivalve väesalgad ja piiri lähedal asuvad Punaarmee väeosad. Nad löid fašistlike väejõudude rünnakuid tagasi erakordse kangelaslikkusega. Hitlerlik armee, kes seni oli sõdinud nõrkade riikidega, kohtas esmakordselt tõsist vastupanu. Juba esimestel sõjapäevadel purustati parimad saksa diviisid ja lennuväeosad. Kuid meie piirivalveväed, hoolimata oma visadusest, ei suutnud pidurdada arvuliselt mitu korda ülekaalus oleva vaenlase survet. Sakslased tun-

gisid meie maa piiridesse. Nad paiskasid lahingusse järjest uusi jõude ja murdsid endale teed edasi.

Hoolimata oma kangelaslikkusest olid Nõukogude väed sunnitud taanduma sisemaale. Nad taandusid lahingutega, kaitstes kodumaa pinna iga jalatäit.

Meie vägede taandumine on seletatav sellega, et fašistliku Saksamaa sõda NSV Liidu vastu algas saksa vägedele soodsais, aga Nõukogude vägedele ebasoodsais tingimustes.

Ajalugu õpetab, nagu seda näitas seltsimees Stalin, et „uuest sõjast huvitatud agressiivsed rahvad kui niisugused, kes valmistuvad ette sõjaks juba pikemat aega ja koguvad selleks jõudu, on tavaliselt — ja peavadki olema — sõjaks rohkem ette valmistatud kui rahuarmastavad rahvad, kes pole huvitatud uuest sõjast“.

See oli kehtiv seda enam agressiivse Saksamaa kohta, kes enne kallaletungi Nõukogude Liidule pidas kaks aastat sõda Lääne-Euroopas. Saksamaa kui sõdapidava maa väed olid juba täies ulatuses mobiliseeritud ja tõmmatud meie piiridele, Nõukogude Liidu kui rahuarmastava ja tervenisti rahuliku ülesehitustööga tegeleva maa vägesid oli aga vaja alles mobiliseerida ja piiridele lähemale nihutada. Seda oli vaja teha ajajärgul, kus juba käis sõjategevus. Selleks oli tarvis aega, mis fašistlik armee kasutaski ära.

Edasi, Saksamaal kui sõdapidaval maal oli kogu tööstus juba ammu sõjalisele tootmisele üle viidud. Pealeselle oli tema käsutuses kogu okupeeritud Lääne-Euroopa tööstus, mis tootis sõjatehnikat saksa fašistliku armee jaoks. See pärast oli sõja esimesel perioodil hitlerlikel vägedel tunduvalt rohkem tanke ja lennukeid kui Punaarmeel.

Saksamaa väga tähtsaks eeliseks oli ka see, et ta ei astunud NSV Liidu vastu välja üksinda. Temaaga liidus alustasid sõda Rumeenia, Soome, Itaalia, Ungari. Pealeselle aitasid Saksamaad fašistlik Hispaania, Bulgaaria, Jaapan. Punaarmeel tuli üksinda võidelda fašistlike riikide bloki ühendatud sõjavägede vastu.

Saksa armee küllaltki tähtis eelis seisis selles, et ta tungis meie maale kallale ootamatult. See võimaldas tal esialgu hoida sõjategevuse initsiatiivi enda käes.

Hitlerliku armee eelis seisis ka veel selles, et kahe aasta kestel Lääne-Euroopas peetud sõjas oli ta omandanud suurte lahinguoperatsioonide juhtimise kogemusi kaasaegseis tingimustes ja uue tehnika kasutamist. Punaarmeel oli selliseid kogemusi alles vaja omandada.

Lõpuks oli teatavaks eeliseks ka see asjaolu, et saksa fašistlikel vägedel oli õnnestunud saavutada rida võite Euroopa riikide sõjavägede üle. Tõsi, sakslased saavutasid edu sõjas Poolaga seetõttu, et neil oli kolmekordne jõuülekaal; sõjas Prantsusmaaga aitasid sakslastel võitu saavutada reeturid prantsuse suurkodanluse hulgast. Ent hitlerlikud propagandistid kasutasid neid edusamme selleks, et saksa sõdureile pähe tuupida, nagu ei suudaks keegi neile vastu panna. Nii loodi saksa fašistliku armee võitmatuse müüt (muinaslugu).

Järelikult seletuvad fašistliku armee edusammud mitte sellega, et ta on võitmatu, nagu hitlerlased kõikjal karjusid, vaid sellega, et tal oli rida ajutisi, kuid tähtsaid eeliseid.

Neid eeliseid — kallaletungi ootamatus ja reeturlikkus, sõjakogemuste olemasolu jne. — nimetatakse ajutisteks seepärast, et nad ei avaldanud otsustavat mõju pikaldase sõja lõpptulemusele. Sõja lõpptulemus ei sõltunud ajutistest, vaid kestvalt mõjuvaist tegureist. Selliseiks sõja saatust otsustavaiks tegureiks on tagala tugevus, armee moraal, diviiside hulk ja omadused, armee relvastus, armee juhtiva koosseisu organisaatorlikud võimed. Meie nõukogude inimesed teadsid, et selles asjas on eelised Nõukogude Liidu pool, ega kaotanud julgust, kui Punaarmee oli sunnitud taanduma, maha jättes rea rajooni. Vastupidi: seistes nende katsumuste ees, koondus nõukogude rahvas veelgi tihedamini bolševike partei ja oma juhi seltsimees Stalini ümber.

3. Seltsimees Stalini raadiokõne 3. juulil 1941

11 päeva pärast sõja algust, 3. juulil 1941, esines seltsimees Stalin kõnega raadios.

Seltsimees Stalin märkis oma kõnes, et fašistliku Saksa-maa reetliku kallaletungi tagajärjel ähvardab meie Kodu-

maad tõsine oht, et selles sõjas on kaalul „Nõukogude riigi elu või surm, NSVL rahvaste elu või surm, see — kas Nõukogude Liidu rahvad jäävad vabaks või langevad orjusse“.

Suur juht kutsus nõukogude inimesi üles mõistma meie maad ähvardava hädaohu kogu ulatust, loobuma heasüdamlikkusest, muretusest ja rahuaja meeoleudest, mobiliseeruma ja ümber korraldama kogu töö uute, sõjaaja nõuete kohaselt, mitte tundma hirmu võitluses vaenlasega, olema julged, minema ennastalgavalt meie isamaa vabadussõtta fašistlike orjastajate vastu.

„Peame“, ütles seltsimees Stalin, „viibimata kogu oma töö ümber korraldama sõjaaja nõuete kohaselt, allutades kõik rinde huvidele ja vaenlase purustamise organiseerimise ülesandele.“

Vaenlasele ei tohtinud anda lahinguta ainsatki jalatäit kodumaa pinda. Oli vaja sundida vaenlast kandma võimalikult rohkem kaotusi inimeste ja tehnika näol.

„Punaarmee, Punalaevastik ja kõik Nõukogude Liidu kodanikud,“ ütles seltsimees Stalin, „peavad kaitsma iga jalatäit Nõukogude maad, võitlema viimse veretilgani meie linnade ja külade eest, ilmutama meie rahvale omast julgust, algatusvõimet ja taibukust.“

Seltsimees Stalin kutsus tagala töötajaid üles organiseerima igakülgset abi Punaarmeele, tagama tema varustamist kõige vajalikuga, kindlustama kõigi ettevõtete intensiivset töötamist, tootma rohkem relvastust ja laskemoona.

Silmas pidades, et meie maa mitmeid rajoone ähvardas sakslaste sissetung, nõudis seltsimees Stalin, et vaenlasele ei jäetaks midagi meie varadest: ühtki vagunit, ühtki kilogrammi leiba, ühtki liitrit põletusainet.

Seltsimees Stalin kutsus üles arendama partisanisõda saksa armee tagalas, looma okupeeritud rajoonides vaenlasele ja kõigile tema käsilastele väljakannatamatud tingimused, jälitama ja hävitama neid igal sammul ning nurja ajama kõik nende ettevõtted.

See oli juhend üldrahvaliku sõja alustamiseks, sest sõda fašistliku Saksamaa vastu ei saanud pidada harilikuks sõjaks. „See ei ole sõda ainult kahe armee vahel,“ rõhutas seltsimees Stalin. „See on ühtlasi kogu Nõukogude rahva suur

sõda saksa fašistlike vägede vastu. Selle fašistlike rõhujate vastu peetava üldrahvaliku isamaasõja eesmärgiks ei ole ainult meie maad ähvardava hädaohu likvideerimine, vaid ka kõigi Euroopa rahvaste abistamine, kes ägavad saksa fašismi ikke all. Selles vabadussõjas ei jää me üksi... Meie võitlus oma isamaa vabaduse eest liitub Euroopa ja Ameerika rahvaste võitlusega nende iseseisvuse ja demokraatlike vabaduste eest.“

Oma kõnes paljastas seltsimees Stalin fašistlike propagandistide poolt loodud müüdi saksa armee võitmatusest ja avaldas veendumust selles, et „Hitleri fašistlikku armeed on samuti võimalik purustada ja ta purustatakse, nagu purustati Napoleoni ja Wilhelmi armeed“.

„Meie jõud on loendamatud,“ ütles seltsimees Stalin, „ülbel vaenlasel tuleb selles varsti veenduda. Ühes Punaarmee asuvad paljud tuhanded töölised, kolhoosnikud ja haritlased sõtta kallaletunginud vaenlase vastu. Tõusevad üles meie rahva miljonilised hulgad.“

Selline oli 1941. aasta 3. juuli raadiokõnes esitatud stalinlik vaenlase purustamise plaan. See oli aktiivse kaitse taktika, mis seisis selles, et algul, kui vaenlase jõud on ülekaalus, ta välja kurnata ja verest tühjaks lasta, hiljem aga asuda otsustavale pealetungile.

Juhi sõnavõtt sisendas Punaarmee sõjameeste ja kõigi nõukogude inimeste südamesse usku meie võitu. Seltsimees Stalini kõne oli nõukogude rahva kõigi jõudude, kõigi meie ressursside ja võimaluste mobiliseerimise plaaniks võitluses suure Nõukogude Kodumaa au, vabaduse ja sõltumatus kaitseks. Minnes seltsimees Stalini poolt kättenäidatud teed, võitis nõukogude rahvas sõja, päästis oma maa orjastamisest ja vabastas Euroopa rahvad saksa vangipõlvest.

NÕUKOGUDE RAHVA JÕUDUDE MOBILISEERIMINE VÕITLUSEKS VAENLASE VASTU

1. Nõukogude sõjameeste võrratu kangelaslikkus ja vastupidavus

Nõukogude relvastatud jõud pidasid vastu fašistlike mehhaniseeritud kolonnide esimesele tugevale löögile. Rühmitunud ümber, hakkasid nad andma võimsaid vastulööke.

Ennastsalgava ja ühtlasi vaenlasele hukatusliku kaitse eeskujuks sõja esimesel ajajärgul oli lahing Smolenski pärast. Sakslased saatsid lahingusse sadu tanke. Nende lennukid lendasid linna ja nõukogude vägede positsioonide kohal. Lahing kestis ligi 30 päeva. Smolenski tunginud saksa tankidiviis hävitati linna tänavail. Smolenski piirkonnas leidsid oma haa tuhanded sakslased.

Kuulsusrikka lehekülje kirjutasid sõja ajalukku Odessa kaitsjad. Rahulik linn, kus ei olnud märkigi kindlustatud kaitseehitustest, kaitses end mehiselt 69 päeva. Odessa vastu paiskasid sakslased koos rumeenlastega 18 diviisi, linna kaitsesid ainult neli jalaväediviisi, väikearvulised mereväeosad ja rahvaväesalgad. Odessa kaitsjate vastu võideldes jäi linna lähisteles üle 250 000 vaenlase sõduri ja ohvitseri laiba. Vaenlasel ei läinudki korda Odessat tormijooksuga vallutada. Linn jäeti Nõukogude vägede poolt maha alles väejuhatuse käsul.

Kustumatu on Leningradi kaitsjate kuulsus. Juba 11. juulil rääkis fašistlik raadio kelkides, et saksa soomustankiväed on välja jõudnud Venemaa teise pealinna alla. Järgmisel päeval teatati kogu maailmale, et juba lähemal päeval marsivad saksa väed Leningradi. Ajakirjanduses avaldati isegi teade Leningradi saksa komandandi nimetamisest.

Läbematu komandant valmistas juba loatähti saksa autode vabaks liiklemiseks linnas. Kuid nõukogude sõjamehed ja kuulsusrikka Lenini linna töörahvas hajutasid kõik hitlerlaste lootused.

Linna elanikud ehtasid lakkamatu pommirahe all kindlustusi. Kõik, kes suutsid relva kanda, ühinesid armeega. Võitlejad löid ennatsalgavalt tagasi sakslaste rünnakuid ja andsid ise vastulööke. Sakslased olid sunnitud asuma kaitsele. Ebaõnnestumistest raevunud, kasutasid fašistid raskeid pommilennukeid ja kaugelaske-suurtükke, et täita Hitleri käsk — pühkida Leningrad maapinnalt. Ent Punaarmee ja Sõjalaevastiku võitlejad ja komandörid ning kogu Leningradi töörahvas ei vankunud. Nad kaitsesid mehiselt oma linna, Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni hälli.

Nõukogude kõigi väeliikide sõjamehed sooritasid kangelastegusid ning ilmutasid vaenlase vastu võideldes võrratut meelekindlust ja ennatsalgavust.

Kogu rahvas teab kapten Nikolai Gastello nime. 3. juulil 1941 püüdis saksa tankikolonn, kaetuna õhust lennukite poolt, kiiluna tungida Nõukogude vägede asukohta. Nõukogude suurtüki- ja lennuväe tuli tõrjus tagasi vaenlase pealetungi. Kapten Nikolai Gastello pidas oma eskadrilli eesotsas õhulahingut vaenlase lennuväega sel ajal, kui all käis maavägede lahing. Äkki purustas vaenlase mürsk lennuki bensiinipaagi. Lennuk süttis. Kapten Gastello püüdis tuld kustutada, kuid ei jõudnud: leek haaras kogu lennuki. Jäi üle langevarjuga välja hüpata. Kuid see oleks tähendanud vangilangemist vaenlase kätte. Kapten Gastello suunas oma põleva lennuki end põletusainega varustavate vaenlase tankide sekka. Kümned vaenlase masinad lendasid õhku koos kangelase lennukiga.

Isegi Punaarmee vaenlasi hämmastas Nõukogude jala- väelaste meelekindlus. „Bolševistlikud laskurpolgud, — see on midagi hirmsat,“ tunnistas üks saksa major.

Lahinguis kerkis esile tuhandeid kangelasi. Üks paljust oli punaarmee lane Ivan Sereda. Varjust ootamatult väljaroninud fašistlik tank takistas nõukogude rühma edasi liikumist. Sõdur Sereda hiilis märkamatult fašistliku tanki juurde, hüppas sellele ja painutas kirvelöögiga kuulipilduja

kõveraks. Rühm vallutas tanki koos meeskonnaga. Sõdurile Seredale anti Nõukogude Liidu Kangelase kõrge nime-
tus.

Võitlustes saksa okupantide vastu sooritasid mehisuse ja sangarlikkuse imetegusid Nõukogude meremehed. Meie laevastiku peabaasid — Poljarnoje ja Murmansk Nõukogude polaarmaal, Liepaja, Tallinn, Hango poolsaar ja Leningrad Balti merel, Odessa ja Sevastopol Mustal merel sat-
tusid sõja esimesel ajajärgul saksa vägede löökide alla. Neid eluliselt tähtsaid punkte tuli kaitsta mitte ainult merelt, vaid ka maalt. Nõukogude meremehed täitsid auga selle ülesande. Polaarmaal, kauges põhjas, aitasid meremehed kaitsta Murmanskit, erakordse tähtsusega sadamat, mille kaudu tuli meile sõjavarustust Ameerika Ühendriiki-
dest ja Inglismaalt.

Ligi kuu aega löid Balti laevastiku meremehed koos maa-
väeosadega ennastsalgavalt tagasi vaenlase rünnakuid Tallinnale. Sakslastel ei läinudki korda vallutada meie laevu Tallinnas ega uputada neid Nõukogude laevastiku üleviimisel Kroonlinna. 1941. aasta septembris püüdsid sakslased kaks korda maandada dessanti laevadelt Riia lahe saartele, aga need löödi mõlemal korral tagasi. Ule viie kuu löi Hango poolsaare garnison tagasi vaenlase arvukad rünnakud, kelle jõud oli hiiglasuures ülekaalus, ja uputas palju vaenlase sõjalaevu. Kangelaslikud kaitsjad evakueeriti alles detsembris: Soome laht hakkas külmuma, ei saanud enam saata abiväge ja laskemoona. Suure ennastsalgavusega võitlesid Balti mereväelased Lenini linna kaitsmisel.

Tublisti võitlesid ka Musta mere laevastiku meremehed. Nad andsid rea lööke vaenlase mereväebaasidele: Galatsile, Sulinale, Konstantsale. Merelennuvägi pommitas Rumeenia naftatööstuse keskust Ploeštit ja purustas suure Doonau silla Tšernovodõ juures, mis oli strateegiliselt väga tähtis.

Õlg õla kõrval punaarmeelestega kaitsesid Musta mere laevastiku meremehed kangelaslikult Odessat.

2. Nõukogude rahva kangelastegu tööriindel

Samasuguse ennastsalgavusega viisid suurt stalinlikku strateegilist plaani ellu tagalas töötavad nõukogude inimesed. Kõikjal korraldati majandus kiiresti ümber rinde vajaduste rahuldamiseks. Elanikkonna rahuaja tarbeid teenindavad käitised asusid sõjatoodangu valmistamisele.

Nõukogudema hakkas mobiliseerima oma tohutuid inimreserve ja materiaalseid ressursse vaenlasele vastulöögi andmiseks.

Kogu seda grandioosset tööd tuli Nõukogude riigil teha erakordselt raskes olukorras, mis oli tekkinud Saksamaa ootamatu ja reetliku kallaletungi tagajärjel.

Saksa vallutuse oht ähvardas rida meie maa läänerajoone. Seepärast oli üheaegselt rahvamajanduse ümberkorraldusega sõjaaja tingimuste kohaselt ja rinde teenindamisega tarvis evakueerida käitisi, masinaid, karja, vilja ja muid varasid ohustatud rajoonidest.

Fašistidel läks korda vallutada osa Nõukogude territooriumist kõrgesti arenenud tööstusega. Nõukogude Liidule tekitati väga tunduvaid kaotusi. Ent fašistidel ei õnnestunud halvata Nõukogude tööstuse tegevust.

Siin avaldus see hiiglaslik töö, mis meie maa töötav rahvas oli enne sõda teinud Lenini-Stalini partei juhtimisel võimsa tööstuse loomise alal, käitiste ehitamise alal, eriti Uuralis ja Siberis.

Juba 1930. aastal, ammu enne sõda juhtis seltsimees Stalin tähelepanu sellele, et Nõukogudemaale on vähe ühest söe- ja metallurgiabaasist lõunas; on tarvis luua teine söe- ja metallurgiabaas maa idaosas — Uuralis ja Siberis.

Juhi poolt antud juhend täideti. Idas loodud võimas söe- ja metallurgiabaas võimaldas lääne- ja lõunarajoonide kaotamisest hoolimata edukalt täita rinde üha kasvavaid nõudmisi.

Idarajoonide tööstuslik õitseng hõlbustas ka maa lääne- ja lõunaosast käitiste ümberbaseerumise (üleviimise) ülesande täitmist. Rajoonidest, millele tungisid fašistlikud armeed peale, läksid itta töölisel ja kolhoosnikud, kaasa

vedades varandust ja ära ajades karja. Rõhuv enamik tehaseist evakueeriti. Ligikaudsete kokkuvõtete järgi vedas üksi raudteetransport ära 1 200 000 vagunit evakueeritavat vara. Sellele tuleb lisada muul viisil, nagu autode, laevade, praamide ja vankritega transporditud vara.

Evakueeritud käitised saadeti osalt kohtadesse, kus olid sama tüüpi tehaseid, ja liideti nendega, suurendades mitmekordselt endiste tehaste võimsust. Paljude tehaste jaoks, mis veeti rajoonidesse, kus ei olnud tööstust, tuli püstitada uued hooned. Neid ehitustöid tehti sõjaaja tempos. Kerkisid üles terved tööstusasulad. Sageli paigutati sisse seaded mitte ainult tegutsevate käitiste vabadesse ruumidesse, vaid ka klubidesse, koolimajadesse, kultuurimajadesse.

Ennekuulmatu pingega töötasid Donetsi, Kiievi, Harkovi, Moskva, Leningradi töölised. Nad lahkusid alatisest elukohast ja liikusid koos oma tehastega kaugele Uuralisse, Siberisse ja Kesk-Aasiasse. Evakueerunud töölised töötasid mitte ainult ise, vaid õpetasid ühtlasi välja uusi tuhandeid töölisi kohalike elanike hulgest.

Sõjaajal omandasid idarajoonid tohutu tähtsuse ka põllumajanduse alal. Ukraina ja teiste rajoonide viljakate põldude ajutise kaotamise tõttu langes armee ja riigi varustamise kogu raskus Nõukogude Liidu ida- ja kagurajoonidele. Nende alade kolhoositalurahvas saavutas uusi silmatorkavaid edusamme. Raskeis tingimustes suutsid kolhoosnikud lõpule viia kõik põllutööd ja laiendada talvvilja külvipinda.

Sõdade ajalugu ei tunne sellist organiseerimistöo ulatuslikkust, mis langes osaks bolševike parteile ja kõigile Nõukogude organisatsioonidele. Raskeis olukorras tuli tööstus sõjaaja nõuete kohaselt ümber korraldada, viia tuhanded käitised itta, kindlustada nende varustamine inimeste ja toorainetega, luua uued toitlusbaasid ning valmistada samal ajal lakkamatult võitlusreserve ja varustada rinnet kõige vajalikuga. Selles määratu suures organiseerimistöös saavutati edu tänu sellele, et meil oli nõukogude sotsialistlik süsteem ja tema eelised kapitalistliku süsteemi ees, tänu nõukogude rahva patriotismi võimsale jõule. Kogu Nõu-

kogudemaa vastas seltsimees Stalini üleskutsele tööjõudluse tormilise tõusuga. Tehaseis, vabrikuis, kolhoosides, — kõikjal hakati töötama paremini, kahe-, kolmekordse produktiivsusega.

Hitleril ei läinud korda nurja ajada jõudude mobiliseerimist Nõukogude Liidus. See mobilisatsioon viidi läbi täpselt ja organiseeritult.

3. Partisanisõja arendamine vaenlase tagalas

Ei kallaletungi ootamatus ega reetlikkus, ei ebainimlik terror ega oheldamatu röövimine ei lähendanud hitlerlasi nende eesmärgile — purustada kiiresti Nõukogude Liidu armeed. Fašistid paiskasid Nõukogude-Saksa rindele uusi reserve, tõid vägesid Prantsusmaalt, Hollandist, Norrast, Rumeeniast, vedasid kohale suure hulga sõjatehnikat ja laskemoona. Nad valmistasid üht pealetungioperatsiooni teise järel. Ent nende operatsioonide teostamiseks vajasisid nad kindlustatud liiklemisteid. Kuid sakslaste poolt vallutatud Nõukogude territooriumil hakkasid arendama oma tegevust nõukogude partisanid.

Maa ilma rahvaste vabadussõjad tunnevad säärast vaenlasele vastupanu avaldamise vormi, nagu seda on partisaniliikumine, kuid partisanivõitluse kogemustelt on eriti rikas vene rahvas. See seletub vene rahva moraalse palgega, tema vankumatusega, oskusega sõdida ja, mis peasi — tema ennastsalgava kodumaa-armastusega. Partisanivõitluse kuulsusrikkaille traditsioonidele andis rohkesti lisa kodusõja ajajärk.

Kuid võrratu hoogsalt arenes partisanivõitlus Isamaasõja ajal. Läbi traattõkete, üle kaevikute, läbi rinde tungis ajutiselt vallutatud Nõukogude territooriumile seltsimees Stalini üleskutse „luua vaenlasele väljakannatamatud tingimused“. Nõukogude partisanid purustasid raudteid, lasksid õhku sildu, purustasid baase ja hävitasid vaenlase voore, andsid lööke fašistide liikuvaile reservidele ja ajasid nurja vaenlase vägede koondamist. Üha sagedamini läksid kraavi vaenlase ešelonid, lendasid õhku sillad, laod, üha rohkem

röövvallutajaid hukkus partisanide kuulidest, mürskudest ja miinidest. Partisaniliikumine desorganiseeris põhjalikult saksa tagalat ja tekitas saksa vägedes teadmise, et nende olukord ei ole kindel.

4. Hitlerlaste kavatsuste nurjumine

Meie maale kallaletungi ette võttes kuulutasid saksa fašistlikud röövvallutajad kogu maailmale, et nad võidavad Nõukogude Liidu poolteise-kahe kuu jooksul. Sellisele lühikesele ajale plaanitsesidki nad sõja NSV Liidu vastu, nimetades seda „välksõjaks“.

Kõigepealt arvasid hitlerlased, et neil õnnestub luua kõigi maade liit NSV Liidu vastu, tõmmata sellesse liitu Inglismaa ja Ameerika Ühendriigid ning sellega meie maa täielikult isoleerida, jätta ta üksi. Peale selle lootsid hitlerlased, et nõukogude kord on ebakindel, Punaarmeele aga pole jõukohane sõda Saksamaaga üks ühe vastu.

Viimaste aastakümnete ajalugu õpetab, et Saksamaa ei suuda sõda võita ja saab paratamatult lüüa, kui ta peab sõda kahel rindel: oma ida- ja läänepiiridel. Seepärast püüdsid hitlerlased oma vastaseid lahutada, et neid siis ükshaaval lüüa. Nõukogude Liitu ja Englise-Ameerika riike lahutada paistis saksa fašistidele olevat seda kergem, et NSVL on sotsialistlik riik, Inglismaa ja Ameerika Ühendriigid aga kapitalistlikud riigid. Hitlerlased püüdsid Englise-Ameerika maade valitsevaid kapitalistlikke ringkondi hirmutada revolutsiooniohuga, seletades neile, et nende huvides on astuda koos Saksamaaga ristsõtta „vene bolševismi“ vastu.

Hitler arvas, et tal pruugib ainult alustada sõda NSV Liidu vastu, kui nii Inglismaal kui ka teistes maades muutub suhtumine sõjale, ning nad ühinevad Saksamaaga. Kuid ka see kavatsus nurjus.

Maaailma rahvad teadsid juba, mida toob endaga kaasa fašistliku Saksamaa võimutsemine, kes oli orjastanud Lääne-Euroopa. Pealegi suhtusid kõik maailma vabadustarmastavad rahvad suure sümpaatiaga Nõukogude Liidule, kelle

valitsus oli ammugi paljastanud fašistide vallutusplaanid ja pidas visalt võitlust rahu eest. Miljonid lihtsad inimesed, töötav rahvas kogu maailmas nägid, et ainult Nõukogude Liit võib päästa nad saksa fašismi poolt ähvardava orjastamise ohust.

Seepärast kutsus Saksamaa kallaletung NSV Liidule esile pahameele kõigis vabadustarmastavais riikides. Rahvad nõudsid võitlust fašismi vastu ja pooldasid NSV Liidu abistamist sõjas Saksamaa vastu. Juba tol päeval, kui saksa väed tungisid kallale meie maale, teatas Inglise valitsus, et ta aitab Nõukogude Liitu. Mõni päev pärast seda avaldas Ameerika Ühendriikide valitsus teadaande, et Ameerika on valmis andma abi meie maale. 12. juulil 1941 kirjutasid NSV Liidu ja Inglise valitsus alla kokkuleppele ühise tegevuse kohta sõjas Saksamaa vastu.

Nädal aega hiljem, 18. juulil, kirjutas Nõukogude Liit alla lepingule Tšehhoslovakkiaiga vastastikuse abistamise kohta ja tšehhoslovaki väeosade loomise kohta NSV Liidu territooriumil võitluseks Saksamaa vastu. 30. juulil kirjutati samasugusele kokkuleppele alla Poola valitsusega.

2. augustil teatas Ameerika Ühendriikide valitsus oma noodis Nõukogude suursaadiku nimele Washingtonis, et ta annab majanduslikku abi Nõukogude Liidule.

1941. aasta septembris toimus Moskvast kolme riigi — NSVL, Inglismaa ja Ameerika Ühendriikide — esindajate konverents. Konverentsi töö lõppedes avaldati teadaanne, milles oli öeldud:

„Konverents, mille tööst võttis aktiivselt osa J. V. Stalin, tegi oma töö edukalt, võttis vastavalt temale seatud eesmärkidele vastu tähtsad otsused ja demonstreeris kolme suurriigi täielikku üksmeelt ja tiheda koostöö olemasolu nende ühistes pingutustes võidu saavutamiseks kõigi vabadustarmastavate rahvaste verivaenlase üle.“

1941. aasta detsembris astusid Ameerika Ühendriigid sõtta Saksamaa vastu.

Seega varisesid kokku Hitleri katsed luua kõigi riikide sõjaline liit NSV Liidu vastu:

Meie maale kallale tungides lootsid saksa fašistlikud röövvalitajad, et nõukogude kord on ebakindel. Nad loot-

sid, et juba pärast esimest Punaarmee ebaedu laguneb tööliste ja talupoegade liit, samuti ka Nõukogude vabariikide liit, et tekivad ülestõusud ja segadused riigis ning algab tülitsemine NSV Liidu territooriumil elavate rahvaste vahel. Ent kõik need kaalutlused olid liivale ehitatud ja varisesid seepärast kiiresti kokku.

Sõda ei nõrgendanud NSV Liidu tööliste ja talupoegade liitu, vaid tugevdas seda veelgi. Nõukogude riik on tööliste ja talupoegade riik, töötava rahva riik. Neil on ühised huvid ja üks eesmärk — taotella oma riigi tugevdamist ja üles ehitada kommunism. Maad ähvardava hädaohu ajal, Punaarmee ajutiste ebaõnnestumiste ajal liitusid tööliselised ja talupojad veelgi enam, et oma Kodumaad kaitsta. Sõda näitas, et pole selliseid ohvreid, mida ei tooks meie tööliselised, talupojad ja haritlased oma sotsialistliku Kodumaa nimel, tema au ja vabaduse nimel. Kõik nõukogude inimesed, kus nad ka olid, kas rindel või tagalas, pingutasid ühiselt jõudu, et saavutada võit vaenlase üle.

Nõukogude rahva ühtsuse eredaks avalduseks oli rahva-väe loomine. Sellesse astusid tööliselised, teenistujad, teadlased.

Alusetud ja põhjendamatud olid hitlerlaste lootused NSV Liidu rahvaste sõpruse lagunemisele, Nõukogude vabariikide liidu lõhenemisele. NSV Liidu rahvaste sõprus kujunes välja nende võitluses tsarismi võimu kukutamise eest, võitluses välismaiste interventide vastu ja sotsialistliku ülesehitustöö käigus. Ainult tänu vastastikusele sõbralikule koostööle ja suure vene rahva vennalikule abile saavutasid varem rõhutud rahvad — ukraina, valgevene, gruusia, eesti, läti, leedu, usbeki, armeenia, tatari, kasahhi, kirgiisi, turkmeeni rahvas ja teised — oma vabariikide õitsengu, jõudsid välja õnneliku kultuurse elu tee. Ühtne Nõukogude Kodumaa on kõigi NSV Liidus elavate rahvaste materiaalse heaolu ja edu allikas, vabaduse ja sõltumatuse kants. Just seepärast koondusid meie maa kõik rahvad hädaohu ees veelgi tihedamini. Meie armees võitlesid rindel üksteise kõrval kõigi nõukogude rahvaste pojad. Kõigist vabariikidest läks abi rindele inimeste ja relvastuse, riietuse ja toiduainete näol.

Hitleri lootus nõukogude korra ebakindlusele varises täielikult kokku.

„Punaarmee ebaõnnestumised“, ütles seltsimees Stalin 6. novembril 1941, „ei nõrgendanud, vaid just vastupidi: kõvendasid veelgi enam nii tööliste ja talupoegade liitu kui ka NSVL rahvaste sõprust. Veel enam, nad muutsid NSVL rahvaste pere ühtseks, vankumatuks leeriks, kes ennast-salgavalt toetab oma Punaarmeed, oma Punalaevastikku. Mitte kunagi veel pole Nõukogude tagala olnud nii kindel kui nüüd.“

Hitlerlased lootsid ka Punaarmee nõrkusele. Nad arvasid, et Nõukogude väed ei pea vastu saksa fašistliku armee ootamatule pealetungile, et see armee murrab endale paugupealt tee meie sisemaale ja jõuab lühikese ajaga takistamatult Uuralini. Ent nagu elu näitas, alahindasid sakslased Punaarmee jõudu ja ülehindasid oma armee jõudu.

Punaarmee pidas vastu hitlerlike väehulkade löögile. Kuigi Nõukogude vägedel tuli taanduda, ei lasknud nad sakslastel endale teed murda ja takistamatult liikuda mööda meie maa avarusi. Punaarmee taandus võitlustega, klammerdudes iga maalapikese külge, läks vasturünnakuile, välja kurnates ja lastes verest tühjaks saksa armeed.

Punaarmee visa vastupanu tagajärjel kaotas Saksamaa sõja esimese nelja kuuga surmasaanuina, haavatuina ja vangilangenuina üle nelja ja poole miljoni mehe.

Nii hajutasid Punaarmee ja Punalaevastik 1941. aasta esimeste lahingute ajal, teostades aktiivse kaitse stalinlikku taktikat, hitlerlaste unistused — mõne nädalaga võita Nõukogude Liit.

SAKSA FAŠISTLIKE VÄGEDE PURUSTAMINE MOSKVA ALL

1. Moskva kaitsmine

Suutmata purustada Punaarmee sõja esimestel kuudel, otsustas Hitler pingutada kõiki Saksamaa ja tema liitlaste jõude uueks pealetungiks. See pealetung algas 2. oktoobril 1941. Fašistlik väejuhatas asetas oma vägedele järgmised ülesanded: lõunarindel vallutada Donbass ja läbi murda Kaukaasiasse; Nõukogude-Saksa rinde põhjalõigus tungida Tihvini rajooni ja edasi Äänisjärve lõunakaldale, et täieli- kult sisse piirata Leningradi väed ja Leningrad näljaga läm- matada; Kalinini suunas läbi murda Kalininini ja edasi põhja poole, et lõigata läbi Arhangelsskisse viiv raudtee ja sellega jätta Nõukogude armeed ilma põhjateid kaudu tulevast laskemoonast.

Ent peamiseks ja tähtsaimaks ülesandeks oli saksa fašist- likel vägedel Moskvat kaitsvate armeede sissepiiramine ja Nõukogude Liidu pealinna vallutamine.

Teisel päeval pärast pealetungi algust esines Hitler kõ- nega, milles teatas, et Nõukogude Liit on puruks löödud ega suuda enam oma jõude taastada. Goebbels käskis aja- lehtedel jätta 12. oktoobril koht „eriti tähtsa teate jaoks“, vihjates, et jutt on Moskva vallutamisest.

Hitler paiskas Moskva peale kuni 35 diviisi. Meie väge- sid ähvardasid sel rindel määratu suured „tangid“: Ržev— Kalinini kaudu põhjast ja Orjol—Tuula kaudu lõunast. Selle kavatsetava piiramisrõnga sees anti lööke „kiilude“ näol kolmes suunas: Vjazma—Moskva, Juhnov—Malojaro- slavets—Moskva, Kaluuga—Serpuhhov—Moskva.

Pärast kaks nädalat kestnud pingelisi lahinguid liikusid sakslased edasi 200 kilomeetrit meie pealinna suunas. Põhjas vallutasid nad 14. oktoobril Kalinini, lõunas tungisid Tuula oblastisse, keskosas vallutasid Borodino ja tungisid 18. oktoobril Možaiski. Nõukogude Liidu pealinna ähvardas tõsine oht.

13. oktoobril 1941 kutsuti kokku Moskva parteiorganisatsiooni aktiiv. UK(b)P Moskva oblasti- ja linnakomitee sekretär A. S. Štšerbakov jutustas koosolijaile raskest olukorrast rindel Moskva all. Aktiiv töötas välja linna bolševike ja töötava rahva lähemad praktilised ülesanded.

Pealinnas asuti tööliste kommunistlike pataljonide loomisele, üks pataljon Moskva iga 25 rajooni kohta.

Kümneid tuhandeid moskvalasi asus tankitõkete püstitamisele ning dottide, dzottide ja laskepesade ehitamisele. Ennekuulmatult lühikese ajaga ehitati linna ümber kindlate kaitseehituste vöönd.

Samal ajal evakueeriti keskasutused ja tähtsaimad tööstuskäitised, et need pommitamisohu piirkonnast välja viia.

Riikliku Kaitsekomitee otsusega kuulutati 19. oktoobril pealinnas välja piiramiseseisukord. Moskva töötavat rahvast kutsuti üles aktiivsele osavõtule kaitsest ja halastamatult võitlema provokaatorite, salakuulajate ja teiste vaenlaste agentide vastu.

Kõigi nõukogude inimeste pilgud olid suunatud pealinna. Meie maa suurendas kiiresti relvade tootmist.

Moskva all võitlesid vaenlase vastu kõik paljurahvuselise Nõukogude Liidu pojad: venelased, ukrainlased, valgevenelased, turkmeenid, kasahhid, kirgiisid, leedulased, lätlased, eestlased ja teised. Iga sõjamehe südamele oli ühtviisi kallis Nõukogudemaa pealinn.

Moskva, kus kasvas ja tugevnes nõukogude võim, kust läksid välja kõik Nõukogude valitsuse ajaloolised otsused ja määrused, kus töötas Lenin ja kus töötab Stalin, pingutas jõudu kaitseks. Moskvalasi innustas see, et Stalin oli koos nendega, juhatas rahulikult ja kindlalt võitlust.

Moskva kaitsjate vastupanu tugevnes. Fašistlike diviiside edasilikumise tempo jäi iga päevaga aeglasemaks. Ent hitlerlased püüdsid ikka veel kogu maailma veenda, et nad

nüüd kohe vallutavad Moskva. Nad isegi kuulutasid, et 7. novembril toimub Punasel väljakul saksa vägede paraad.

Sel päeval toimus Moskvas tõepoolest paraad, kuid see oli Punaarmee traditsiooniline paraad Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni aastapäeval. 1941. aasta 7. novembri paraad oli nõukogude rahva meelegindluse, rahulikkuse ja kindla võidulootuse parimaks väljenduseks.

Uskumatult pingelises rindeolukorras toimus Moskvas 6. novembril Moskva Nõukogu pidulik koosolek. Sellel koosolekul, samuti ka Punaarmee paraadil 7. novembril kõneles Nõukogude Liidu rahvaste juht seltsimees Stalin.

Suur väepealik märkis oma ajaloolises kõnes 1941. aasta 6. novembri pidulikul koosolekul, et fašistlikud „välksõja“ plaanid on kokku varisenud. Tähendades, et maad ähvardav hädaoht on juulikuuga võrreldes suurenenud, teatas seltsimees Stalin ühtlasi, et vaenlane on kõigis oma plaanides arvestanud valesti. Tal ei lähe korda maha suruda Nõukogude Liidu vastupanu ega teda hävitada, vaenlase jõud nõrgenevad, Nõukogude Liidu jõud aga kasvavad pidevalt, tema reservide mobilisatsioon areneb alles nüüd täies ulatuses.

Seltsimees Stalin ennustas saksa armeede vältimatut purustamist ning sisendas kõigi nõukogude inimeste südamesse usku võidusse meie õiglases võitluses.

Sakslaste oktoobrikuu-pealetung nurjus. Fašistlikud väed liikusid küll edasi, kuid ei suutnud neid ülesandeid lahendada, mida Hitler neile asetas üldpealetungi algul.

Hitlerlastel oli vaja mingit jalustrabavat edu, et hoida armeed ja rahvast joobumuses, et sundida sõnakuulmisele oma vasalle. Edu oli vaja saavutada viibimata, enne kui saabub talv. Hitlerlased otsustavad koondada kõik oma jõud ja kogu tähelepanu peaülesande — Moskva vallutamise — lahendamisele.

Uueks pealetungiks, mis algas 16. novembril, valmistusid sakslased üle kahe nädala. Nüüd viisid nad Moskva peale juba 51 diviisi, sealhulgas 13 tankidiviisi ja 5 mootoriseeritud diviisi. Kahest tankiarmeest koosnev põhjapoolne rühmitus andis pealöögi Klin—Solnetšnogorsk—Rogatšev—Jahroma—Dmitrovi suunas ja sihtis edasi, Moskva taga-

lasse. Kindral Guderiani tankiarmee tungis lõunast Tuula-Kašira peale, et liikuda edasi Rjazan—Kolomna—Orehhovo-Zujevo suunas ja tõmmata kokku rõngas Moskva ümber. Keskel anti löök Moskva suunas Istrast, Zvenigorodist ja Naro-Fominskist.

Pole raske näha, et siin oli Nõukogude vägedel jällegi tegemist haaravate „tangide“ ja „kiiludega“.

Kuid olukord oli 1941. aasta novembriks põhjalikult muutunud. Eelkõige olid fašistid läinud kaugemale oma peabaasidest. Saksa liiklemisteed olid pikaks venides muutunud kergesti vigastatavaiks, mida nõukogude partisanid kasutasidki. Nad andsid valusaid lööke.

Fašistid olid paisanud pealetungiks Moskvale juba kõik, mis suutsid, nõukogude väejuhatas tõi aga lakkamatult kohale uut täiendusväge. Saabunud diviisid koondati välja-poole võimalikust Moskva sissepiiramisrõngast. Reservväeosad paigutati tiibadele, ähvardades fašistlikke „tange“ ümber haarata.

Olukorra muutus võimaldas Punaarmee üle minna vastu-pealetungile ja just Moskva all alustada vaenlase purustamist.

„... vaenlane, arvestamata mistahes kaotusi,“ öeldi Nõukogude Informatsioonibüroo teates 25. novembrist 1941, „jätkab edasitungimist. Ta pingutab viimseid jõude selleks, et vallutada Moskva. Kuid, nagu räägitakse, see ei olene ainult kelkivast Hitlerist. Paljumiljoniline nõukogude rahvas ja tema Punaarmee lõpetavad sõja alles siis, kui vaenlane on täielikult purustatud. See purustamine peab algama Moskva all.“

Kasvanud ja lahinguis karastunud Punaarmee, pidurdades vaenlase pöörast pealetungi, kurnas teda välja sagedate ja võimsate vastulöökidega. Nõukogude sõjamehed kirjutasid neis lahinguis suure vabadussõja ajalukku kangelaslikke ja liigutavaid lehekülgi.

16. novembril kaitses Dubossekovo pooljaama juures kakskümmend kaheksa Panfilovi diviisi kaardiväelast poliitjuhi V. G. Klotškovi juhtimisel rindejoont, kuhu vaenlane paiskas ligi 50 tanki. Neli tundi kestis ebavõrdne lahing. Tankitõrjepüsside tulega ja süütepudelitega löid kaardiväe-

lased rivist välja tanki tanki järel. Kangelased langesid lahingus, kuid nad hoidsid tankid kinni, kuni saabus abi-vägi, ja verest tühjaks jooksnud vaenlane paisati tagasi.

Üha tugevamini arenes ka partisanide lahingutegevus vaenlase poolt ajutiselt vallutatud Moskva oblasti rajoonides. Nad purustasid saksa väeosade tagalat ja voore, lõhkusid raudteid ja maanteid, rikkusid sidet, hävitasid ladusid ja tagavaru. Just neil päevil sooritasid oma enneolematud kangelasteod vene neiu Zoja Kosmodemjanskaja ja 16-aastane Aleksandr Tšekalin, kes andsid elu armastatud Kodumaa eest.

Punaarmee vastupanu muutus üha tõhusamaks.

2. Fašistide lüüasaamine Moskva all

Sel ajal löid Nõukogude väed Kõrgema Ülemjuhataja käsul hitlerlased välja Rostovist ja kihutasid nad läände Taganrogi poole. Võit saavutati nendesamade väeosade poolt, keda fašistlik raadio oli kuulutanud juba purustatuks või sissepiiratuks, ja nende komandöride poolt, kes Berliini raadio järgi loeti tapetuks või vangivõetuks.

Moskva all liikusid fašistid küll edasi, kuid üha aeglase-malt, järjest suuremate jõupingutustega. Novembripealetungi algul läbisid nad 10—20 kilomeetrit päevas, siis vähe-nes see arv 2—3 kilomeetrini, ja novembri lõpuks loeti nende edasiliikumist juba meetritega. Iga jalatäis maad Moskva all oli üle külvatud fašistlike timukate laipadega. Sakslaste jõud olid ilmselt raugemas. Oli saabunud hetk otsustavaks vastulöögiks, millele Punaarmee oli juba ammu oma juhi seltsimees Stalini plaani järgi valmistunud.

6. detsembril 1941 algas seltsimees Stalini käsul pealetung saksa „tangide“ likvideerimise eesmärgil. Viidi tege-vusse reservid, mis olid toodud Moskva juurde linnast põhja ja lõuna pool, just nendesse kohtadesse, kus fašistid unistasid rinnet läbi murda ja pealinna piiramisrõnga kokku tõmmata. Sakslased sattusid ise sissepiiramise ohtu. Puna-armee tugevdas survet. Kogu Läänerinne asus otsustavale pealetungile.

Desorganiseeritud ja purustatud fašistlikud väed põgenesid, jättes lahinguväljale suurtükke, autosid, tanke, tuhandeid surmasaanuid, haavatuid ja külmunuid.

Iga päev tõi üha uusi teateid Nõukogude vägede edust. Meie lakkamatu pealetungi 40 päeva jooksul — 15. jaanuarini 1942 — kaotasid fašistid ainult surmasaanuina ligi 300 000 sõdurit ja ohvitseri. Nõukogude väed said saagiks igasuguseid relvi ja laskemoona hulgal, millest piisab mitmekümne diviisi relvastamiseks.

Saksa vägede lüüasaamine Moskva lähiseil jättis tugeva mulje kogu maailmale. Kogu eesrindlik inimkond aplodeeris Punaarmeele. Esimest korda Teise Maailmasõja algusest peale sai hitlerlik armee suure lüüasaamise osaliseks. See halvendas järsult vaenlase moraalselt seisundit. Hitlerlikus armees ilmnis laostumise tunnuseid.

Kuuldused hitlerliku armee lüüasaamisest ja tohutuist kaotustest Moskva all imbusid Saksamaale. Saksa informatsioonibüroo teatas algul, et rindel käivad „kohaliku tähtsusega võitlused“, siis, et „vaenlane võtab ette ägedaid rünnakuid“. Lõpuks tunnistasid fašistid oma lüüasaamist, valetades seejuures, et Moskva vallutamist... olevat ta kistanud talv.

Moskva lahing tõi nähtavale, et fašistlik sõjakunst on pankrotti jäänud. Ta näitas stalinliku strateegia ja taktika üleolekut fašistliku väejuhatuse avantüristlikust strateegiast ja taktikast.

Moskva all Punaarmee hajutas ja mattis lõplikult muinasjutu saksa fašistliku armee võitmatusest ja näitas tegelikult, et hitlerlik armee purustatakse.

Punaarmee võttis vaenlaselt need tema ajutised eelised, mis tal olid sõja algul.

„Nüüd“, kirjutas seltsimees Stalin 1942. aasta 23. veebruari käskkirjas, „pole sakslastel enam seda sõjalist ülekaalu, mis neil oli esimestel sõjakuudel reetliku ja äkilise kallaletungi tõttu. Äkilisuse ja ootamatuse moment kui saksa fašistlike vägede reserv on lõplikult tühjaks ammutatud. Sellega on ka sõjapidamise tingimustes likvideeritud see ebavõrdsus, mis oli loodud saksa fašistide äkilise kallaletungiga. Nüüd ei otsusta sõja saatust seesugune ju-

huslik moment, nagu ootamatuse moment, vaid kestvalt mõjuvad tegurid: tagala tugevus, armee moraal, diviiside hulk ja omadused, armee relvastus, armee juhtiva koosseisu organisaatorlikud võimed.“

3. Punaarmee pealetung 1941./42. a. talvel

Innustatud võidust Moskva all, arendas Punaarmee edukalt pealetungi ka teistes rindesuundades.

Põhjas vabastasid Nõukogude väed armeekindral, nüüd Nõukogude Liidu marssal Meretskovi juhtimisel Tihvini. Sellega oli nurja aetud fašistide katse viia lõpule Leningradi sissepiiramine ja ühineda soomlastega Äänisjärve rajoonis. Lakkamatult sakslasi jälitades vallutasid Nõukogude väed rea tugialasid Volhovi jõe vasakul kaldal.

Hiilgavat edu saavutati Krimmis. Detsembri lõpus forsee-risid Kaukaasia rinde väed, tihedas koostöös Musta mere laevastikuga, Kertši väina, maandasid dessandi ja vallutasid tormijooksuga Kertši kui ka Feodossia. Põhjas ja lõunas saavutas Punaarmee suuri võite.

Punaarmee aastapäevaks 23. veebruariks 1942 oli täielikult vabastatud Moskva ja Tuula oblast, suur osa Kalinini ja osa Leningradi oblastist, oli alustatud Smolenski ja Orjoli oblasti ning Krimmi, samuti ka Harkovi oblasti, Donbassi ja teiste Ukraina rajoonide vabastamist. Kokku vabastas Punaarmee talvekampaania kestel üle 11 000 asula, sealhulgas üle 60 linna.

Punaarmee talvepealetung ajas nurja hitlerlikud plaanid: vallutada Moskva, Leningrad, Kaukaasia ja Venemaa keskosad. Ta likvideeris sakslaste katsed jääda talveks istuma kindlustuste taha. Hitlerlased ei saanud viia oma väeosi puhkama, vaid nad olid sunnitud paiskama Nõukogude rindele uut abiväge nende hulgast, kes olid määratud kevadiseks pealetungiks. Üksi jaanuaris ja veebruaris 1942 paiskas Hitler idarindele ligi 30 diviisi Prantsusmaalt, Taanist, Kreekast ja Saksamaa siserajoonidest. Nõukogude vägede talvepealetungi ajal kaotas saksa armee ligi miljon meest, arvestamata haavatuid ja külmunuid. Fašistide kaadridiviid

sid leidsid oma lõpu Moskva, Rostovi ja Tihvini all, Kertši poolsaarel ja Ukrainas.

Punaarmee pealetungi tagajärjel jäid fašistliku Saksa-
maa relvastatud jõud tunduvalt nõrgemaks. Nõukogude
väed aga karastusid, omandasid sõjapidamise kogemusi
mitte ainult kaitse, vaid ka pealetungi olukorras.

Niisuguseks kujunes olukord Nõukogude-Saksa rindel
1942. aasta kevadeks.

KAITSELAHINGUD 1942. AASTA SUVEL

1. Sakslaste pealetung

1942. aastal jatkas Nõukogude Liit endiselt sõda üksi Saksamaa ja tema liitlastega, sest teine rinne Euroopas ei olnud veel meie liitlaste poolt loodud. Vähe sellest. Inglise valitsus, kelle eesotsas seisis Churchill, ei kiirutsenudki teise rinde loomisega, kuigi ta oli lubanud arendada sõjalisi operatsioone läänes lühikese aja jooksul. Churchill, nagu ka paljud inglise kapitalistid, sai aru, et hitlerlik Saksamaa tahab võimutseda kogu maailma üle, tähendab, ka Inglismaa üle. Seepärast astus Inglise valitsus välja Saksamaa vastu ja pakkus abi Nõukogude Liidule. Kuid inglise kodanlus ei tahtnud kiiret võitu Saksamaa üle. Kapitalistid kartsid, et teise rinde tegevusse astumine kiirendab Saksamaa purustamist, et Nõukogude Liit tugevneb ja muutub veel võimsamaks pärast kiiret võitu. Nad tahtsid, et Nõukogude Liit oleks sõja lõpuks nõrk ja välja kurnatud, ja seepärast viivitas Churchill teise rindegaga. Ta tegi ettepaneku maandada väed kuskil Euroopast kaugemal, näiteks Aafrikas. Operatsioonid kauges rindelõiguses ei seo palju fašistlikke vägesid, ei nõrgesta hitlerlikku Saksamaad.

Fašistid teadsid seda. Hitlerlik väejuhatatus otsustas kasutada teise rinde puudumist selleks, et uue jõuga liikuda itta. Sel eesmärgil võttis Hitler tarvitusele kõik abinõud, et täiendada oma armeed, mis oli tugevasti välja kurnatud Nõukogude vägede poolt lahingus Moskva all ja talvise pealetungi ajal. Saksamaal kuulutati välja üldine või, nagu hitlerlased karjusid, „totaalne mobilisatsioon“: käitistest, asutustest ja koolidest mobiliseeriti kõik, kes suutsid relva kanda.

Hitler sundis oma liitlasteks ja alluvuses olevaid valitsusi andma uusi väekoondisi. Punaarmee vastu võitlesid itaalia, ungari, rumeenia, soome, slovaki ja hispaania väed. Hitler võttis kümned diviisid ära läänerrindelt ja saatis nad itta. Nende abinõudega õnnestus Saksamaal luua Nõukogude-Saksa rindel tohtu löögirusika.

Ent siiski ei jatkunud sakslastel jõudu peale tungida kogu rindel. Fašistlik väejuhatust otsustas seepärast peale tungida ainult ühes Nõukogude-Saksa rinde lõigus — edelas.

1942. aasta mai algul tormasid saksa väed Nõukogude väeosade peale, kes asusid Kertši poolsaarel. Arvuliselt ülekaalus olevate jõudude surve all olid Punaarmee väeosad sunnitud Kertši poolsaare maha jätma.

Olles vabastanud oma jõud Kertši poolsaarel, alustasid hitlerlased uuesti tormijooksu Sevastopolile. Vaenlane paiskas Sevastopoli kangelaslike kaitsjate peale ligi 300 000 sõdurit, üle 400 tanki ja 900 lennukit. Iga päev heitsid fašistid linnale 2500 kuni 6000 pommi. Oli päevi, kus vaenlane laskis Sevastopoli peale kuni 19 000 mürsku.

Ent sevastopollased võitlesid erakordse vaprusena, sundides vaenlast linna lähistel verest tühjaks jooksma.

Koos mereäärse armee võitlejatega kaitsesid Sevastopoli vaprast Musta mere laevastiku meremehed. Merejalaväe brigaadid võtsid vastu vaenlase esimese rünnaku ja saatsid ägedais lahinguis korda vaprust ja vastupidavust imetegusid. Laevastik tõi sissepiiratuile abiväge, relvi ja toiduaineid. Suurte laevade ja rannakaitse suurtükivägi lõi vaenlase ette võimsa tuletõkke. Laevastiku lennuvägi pidas piiramise viimsete päevadeni uskumatult raskest tingimustest õhulahinguid ja ründas saksa positsioone.

Fašistide rood ründas kolm päeva dzotti nr. 11, kuid ei kuulid ega mürsud väärunud kommunistlike noorte, dzoti kaitsjate mehisust, kes Stalini portree ees olid töötanud mitte mingil juhtumil taganeda, vaid võidelda vaenlasega viimse hingetõmbeni. Meremehed hukkusid kõik, peale ühe, kuid sakslased ei suutnud dzotti tookord vallutada.

Vladimir Kaljužnõi jättis surses maha sedeli, millele ta oli kirjutanud: „Mu kodumaa! Venemaa! Kallis seltsimees Stalin! Mina, leninlik-stalinliku kommunistliku noorsoo-

ühingu poeg, tema kasvandik, võitlesin nõnda, nagu käskis mu süda, hävitasin vaenlasi, kuni mu rinnas tuksus süda. Ma suren, kuid tean, et me võidame. Musta mere laevastiku meremehed! Pidage kõvemini vastu, hävitage fašistlikke marukoeri! Ma pidasin sõjamehe vandetootust. Kaljužnõi.“

Võitluste palangus said Sevastopoli kaitsjad — mereäärse armee võitlejad ja Musta mere laevastiku meremehed — tervituse suurelt Stalinilt. Selles oli öeldud: „sevastopollaste ennastalgav võitlus on kangelaslikkuse eeskujuks kogu Punaarmeele ja nõukogude rahvale.“

Kalliks läks sakslastele maksma uus tormijooks Sevastopoolile, mille nad võtsid ette 7. juunist 3. juulini 1942. Nende 25 päeva jooksul kaotasid nad ligi 150 000 sõdurit ja ohvitseri, neist ligi 60 000 surmasaanuina, üle 250 tanki, ligi 250 suurtükki. Ohulahinguis tulistati alla üle 300 saksa lennuki. 3. juulil jäeti kangelaslinn pärast 250-päevast ennastalgavat kaitsmist meie vägede poolt maha. Kogu selle aja jooksul kaotas saksa armee surmasaanuina ja haavatuina ligi 300 000 sõdurit ja ohvitseri.

Kindlustanud oma tagala võimaliku löögi vastu Krimmi poolsaarelt, koondasid sakslased juuli algusest peale oma väed Nõukogude-Saksa rinde edelalõiku, luues siin suure jõuülekaalu. Tol ajajärgul paiskas Hitler Punaarmee vastu peale 179 saksa diviisi veel 61 vasallmaade diviisi. Seega tegutses Punaarmee vastu 240 diviisi, seega peaaegu kaks korda rohkem kui tegutses Venemaa vastu 1914.—1918. a. sõjas.

Uue fašistliku pealetungi eesmärgiks oli, nagu 1941. aasta sügiselgi, Moskva vallutamine, kuid seekord teisest küljest, nimelt — jõuda välja Volgani, lõigata pealinn ära Volga ja Uurali tagalast ja anda talle löök idast.

Säärane oli saksa väejuhatuse plaan. Seekord, erinevalt 1941. aastast, kus Hitler avalikult kuulutas välja oma lähemaid plaane, püüdis ta maskeerida oma tõelisi kavatsusi. Fašistid lasksid lendu kuulduse, et nende pealetungi peaesmärgiks on Kaukaasia nafta haaramine.

Ent sakslastel ei õnnestunud petta Nõukogude Kõrgema Väejuhatuse valvsust. Seltsimees Stalin taipas saksa plaa-

nide tuuma. Ta sai aru, et saksa pealetungi peaeesmärk „seisis selles, et piirata Moskva ümber idast, lõigata ta ära Volga ja Uurali tagalast ning anda siis löök Moskva pihta. Sakslaste edasitungimisel lõunasse naftapiirkondade suunas ei olnud nende kõrvaleesmärgiks mitte ainult ja mitte niivõrd naftapiirkondade haaramine, kuivõrd meie peareserve äratõmbamine lõunasse ja Moskva rinde nõrgestamine, et seega hõlpsamini saavutada edu löögiandmisel Moskvale“.

Fašistid kavatsesid algul teostada läbimurde Voroneži rajoonis. Nõukogude väejuhatuse, taibanud vaenlase kavatsused, võttis tarvitusele vastuabinõud: Voroneži rajoonis põrkasid sakslased meie armee otsustavale vastupanule. Hitlerlased paiskasid lahingusse järjest uusi diviise. Neil õnnestus tungida Voroneži, kuid linna täielikult vallutada nad ei suutnud siiski.

Leidnud visa vastupanu Voroneži rajoonis, muutsid hitlerlased pealetungi suunda: nad sööstisid Volga poole Doni alamjooksu kaudu. Teise rinde puudumise ja jõudude grandioosse kontsentreerimise tõttu pealetungi ühte piiratud lõiku läks saksa armeel korda vallutada uusi territooriume Nõukogude Liidu kaguosas. Nad vallutasid Ukraina idaosa, forsseerisid Doni, liikusid edasi piki jõe alamjooksu, tungisid Kubanisse ja Põhja-Kaukaasiasse. Nõukogudemaa satus äärmiselt raskesse olukorda.

2. Fašistlik „uus kord“

Kõikjal, kuhu fašistidel läks korda sisse tungida, seadsid nad sisse mongoli ikkest raskema ikke. Metsikute vallutusretkede ajal Venemaale mitu sada aastat tagasi, ei olnud sellist inimeste hävitamist ega sellist süstemaatilist röövimist. „Meile on vaja Venemaad ilma venelasteta,“ ütlesid hitlerlased. Seda oma inimsööjalikku programmi hakkasid nad ellu viima nende poolt okupeeritud Nõukogude rajoonides.

Saksa vallutajate iseloomujoonteks on alati olnud metsikus ja toorus. Keegi pole veel unustanud neid koledusi,

mis käisid kaasas saksa sissetungiga Venemaale 1918. aastal. Kuid saksa fašistid ületasid isegi oma eelkäijad.

Saksa fašistid purustasid ja põletasid maha täielikult või osaliselt 1710 linna ja üle 70 000 küla, 31 850 käitist, kus töötas üle 4 miljoni töölise, hävitasid üle 6 miljoni maja, 25 miljonit nõukogude inimest jäi peavarjuta. Kaugelt mittetäielike andmete järgi moodustavad kaotused ainult Nõukogude Liidu käitiste ning kolhooside, ühiskondlike organisatsioonide, riigiasutuste ja kodanike varanduse otsest hävitamisest 679 miljardit rubla.

Vallutatud territooriumi muutsid fašistid oma asumaaks. Nõukogude valitsusasutused hävitati kõikjal. Okupeeritud rajoonide ja oblastite etteotsa pandi fašistlikud asevalitsejad. Kõik hitlerlikud käskkirjad lõppesid alati ühe ja sama ähvardusega — surm. Saksa timukad lasksid maha, põletasid ja poosid nõukogude inimesi tuhandete kaupa.

Fašistid võtsid nõukogude talupoegadelt maa ära ja jagasid selle oma ohvitseridele ja sõdureile. Kolhoosid hävitati. Nõukogudemaale ilmusid saksa mõisnikud. Maalt äraaetud kolhoosnikuid sundisid hitlerlased töötama sakslasest orjapidajate heaks või küüditasid Saksamaale sunnitööle.

Nõukogude inimesed pidid kandma kaelas lauakesi numbriga. Numbrate järgi kutsuti neid kaevikuid kaevama või mõisnike mõisadesse tööle. Sadu tuhandeid venelasi, ukrainlasi, valgevenelasi, leedulasi, lätlasi, moldaavilasi, eestlasi, kes olid sunnitööle küüditatud, töötas orjadena, olles sageli vangiraudu aheldatud. Saksa võimud avaldasid eriinstruktsiooni, kuidas kohelda nõukogude inimesi.

„Sakslane! Selleks et suurendada saksa käitiste tööjõudlust, oli vaja vedada töölisi Nõukogude Venemaalt. Näita neile alati, et sina oled nende peremees... Näita alati vene ja ukraina töölistele, et sina seisad neist kõrgemal.“

Miljoneid nõukogude inimesi hukkus näljast või ülejätkäivast tööst saksa orjapidajaile.

Fašistid likvideerisid kõrgemad õppeasutused ja koolid, põletasid maha raamatukogud, klubid, lugemistared. 992-st muuseumist purustasid sakslased 427. Nad rüvetasid NSVL rahvaste pühadusi. Fašistid purustasid Ševtšenko, suure

ukraina rahva vabaduse eest võitleja mälestussamba, purustasid ja põletasid maha suure vene helilooja Tšaikovski maja Klinis, suure vene kirjaniku Tšehhovi maja-muuseumi Taganrogis. Nad rüvetasid kogu inimkonna poolt austatud suure kultuurimälestusmärgi — L. N. Tolstoi muuseumimõisa Jasnaja Poljanas.

Kõik need metsikused pandi toime saksa valitsuse ja tema sõjaväejuhatuse käskude põhjal ja varem väljatöötatud plaanide järgi.

Selline oli „uus kord“, mis fašistlikud inimsööjad seadsid sisse ajutiselt okupeeritud Nõukogudemaa territooriumil.

PÕHJALIK MURRANG SUURE ISAMAASÕJA KÄIGUS

1. Suur Stalingradi lahing

Saades kogu aeg abiväge, jätkasid fašistlikud armeed edasiliikumist Volga, Stalingradi poole.

Stalingrad on üks suuremaid Nõukogude Liidu tööstuslinnu. Sõja eel oli seal ligi 500 000 elanikku. Linn asetseb 60 kilomeetri pikkuse lindina Volga paremal kaldal. Linna põhjaserval asetseb tööstushiiglane: Stalingradi traktori-tehas ja rida metallurgiakäitisi. Nõukogude võimu aastail sai Stalingrad meie maa üheks tähtsaimaks arsenaliks. Siit läks lakkamatu vooluna rindele tanke, veoktraktoreid, kahureid.

Stalingradil on ka määratu suur strateegiline tähtsus. Ta asetseb tähtsate vee- ja raudteede ristumiskohal, sidudes maa keskust Kaukaasia ja Taga-Kaukaasiaga, Astrahani ja Bakuuga.

Stalingradi vastu paiskas Hitler algul 17, augustiks-septembriks aga 36 diviisi, mille hulgas saksa oma diviise oli 21, teised olid itaalia ja rumeenia diviisid. Fašistid koondasid siia vähemalt 2000 lennukit, palju tanke, üle 1500 kahuri.

Algul mõtles Hitler Stalingradi vallutada otse marsilt. Kuid päev kadus päeva järel, Stalingrad aga pidas vastu.

Kõrgem Ulemjuhataja seltsimees Stalin andis käsu vaenlase pealetung seisma panna. „Mitte sammugi tagasi!“ sai kogu armee ja eelkõige linna kaitsjate loosungiks.

Hitler määras linna ühe vallutamistähtaja teise järel. Augusti lõpuks muutus olukord eriti pingeliseks. Saanud Hitleri käsu, hoolimata kõigist kaotustest vallutada linn 25. augustiks, tugevdasid sakslased survet veelgi. 23. au-

gustil õnnestus vaenlase eelväeosadel, mille koosseisus oli üle 100 tanki, läbi murda Stalingradist loode pool ja jõuda õhtuks välja Volga äärde. Vaenlasele näis, et on tarvis ainult veel üht sööstu, ja linn langeb. Hitlerlased pommitasid linna kolm ööd-päeva vahetpidamata. Keskmiselt tegi vaenlase lennuvägi kuni 2000 lennuki-väljalendu päevas.

Kuid vaenlane arvestas jällegi valesti. Ägedaimgi pommitamine ei tekitanud paanikat kangelaslinna kaitsjate hulgas, mida vaenlane lootis, vaid tugevdas nende vastupanu. Koos regulaarväeosadega asusid Stalingradi kaitsese linna elanikud. Rindele läks rahvaväe korpus.

Kaitsmise ajal jätkati linnas tööd. Septembris valmistasid Stalingradi traktoritehase töölised lakkamatu pommituse all ikkagi 200 tanki, 150 veoktraktorit ja palju tagavaraosi.

14. septembril õnnestus fašistidel pärast arvukaid rünnakuid linna tungida jaama piirkonnas ja jõuda 22. septembril Volga äärde Keskadama rajoonis. Kuid Stalingrad jätkas võitlust. Käisid ägedad tänavvõitlused.

Stalingradi kaitsjate enneolematu mehisus ajas nurja kõik fašistlikud plaanid. 62. armee võitlejad kindral V. I. Tšuikovi, nüüd Nõukogude Liidu Kangelase juhtimisel kaitsesid mehiselt iga maja. Nende seljataga seisis vana Tsaritsõni kuulsus. Iga tänav linnas tuletas meelde varemast kangelaslikku kaitsmist seltsimees Stalini otsesel juhtimisel, ja stalingradlased löid mehiselt ühe vaenlase rünnaku teise järel tagasi. Tulistati alla mitusada vaenlase lennukit. Mitusada vaenlase tanki muudeti vanaraua hunnikuks. Iga päev kaotas Hitler 3000—4000 meest.

Kogu maa jälgis sügava erutusega Stalingradi kangelaslikku kaitsmist. Uuralist, Volga ülemjooksult, kõigist meie maa paikadest läksid vabatahtlikud, ruttasid väeosad, saadeti laskemoona. Moskvast tulid Moskva kaardiväelased, kes esimesena hajutasid sakslaste võitmatuse müüdi.

Kogu eesrindlik inimkond jälgis lootuse ja uhkusega lahingut Volga ääres. Kõik said aru, et selle lahingu lõpptulemus määrab 1942. aasta kampaania saatuse ja avaldab määratu suurt mõju kogu sõjakäigule.

Stalingradi kangelaslik kaitsmine võimaldas Nõukogude Kõrgemal Väejuhatusel koondada vajalikke reserve. Linna kaitsjad kurnasid vaenlast, lasksid teda verest tühjaks ja valmistasid sellega ette tema lõpliku purustamise hetke.

7. novembril 1942, nõukogude võimu 25. aastapäeval, ütles seltsimees Stalin: „Ei ole kaugel see päev, kus vaenlane saab tunda Punaarmee uute löökide jõudu. Kord tuleb pidu ka meie tänaval!“

2. Sakslaste sissepiiramine ja purustamine Stalingradi all

19. novembril 1942 asusid Nõukogude Kõrgema Ülemjuhatusel käsul Edela-, Doni ja Stalingradi rinde väed hoogsale pealetungile kahes suunas: Stalingradist loode ja lõuna poolt. Läbi murdnud vaenlase kaitse Stalingradist loode pool 30 kilomeetri pikkusel rindel ja linnast lõuna pool 20 kilomeetri pikkusel rindel, liikusid pealetungivad väeosad esimese kolme päevaga edasi 60—70 kilomeetrit. Purustanud vaenlase tiivad, piirasid meie väed 23. novembriks tiheda rõngana ümber 6. ja 4. saksa tankiarmee. Pealetungi esimene ülesanne oli täidetud.

Järjekorras seisis selle määratu suure vaenlase rühmituse hävitamise ülesanne. See polnud kerge asi esiteks seepärast, et oli tegemist paljude kümnete tuhandete täieliku võitlusvõime säilitanud sõduritega, teiseks seepärast, et saksa armeed moodustasid osa üldisest rindest ja neile võis läbi piiramisrõnga appi tulla teisi väeosi.

Täites seltsimees Stalini käsku asusid Nõukogude väed pealetungile Kesk-Doni rajoonis. Edela- ja Voroneži rinde väeosad murdsid läbi vaenlase kaitse Novaja Kalitva—Monastõrštšina lõigus ja liikusid esimese nelja päevaga edasi 50—90 kilomeetrit. Edasistes võitlustes paiskasid mõlema rinde väed sakslased 200 kilomeetrit tagasi.

Samal ajal lõid Nõukogude väeosad tagasi Mannsteini saksa tankigrupi rünnakud, kes tungis Stalingradi poole Kotelnikovo poolt. Meie väed kurnasid visades kaitselahinguis vaenlase välja ja, saanud abiväge, asusid pealetungile. Mannsteini rühmitusele anti purustav löök.

Saksa väejuhatusele oli võetud igasugune võimalus päästa Stalingradi all sissepiiratud vägesid.

Stalingradi all sissepiiratud kindralfeldmarssal Pauluse vägede olukord muutus lootusetuks. Nõukogude väejuhatusele tegi sakslastele ettepaneku alla anda. Paulus keeldus.

„Kui vaenlane ei alistu, siis ta hävitatakse“, selline on Punaarmee seadus. Ajavahemikul 10. jaanuarist kuni 2. veebruarini 1943 täideti see ülesanne samasuguse meisterlikkusega kui kogu Stalingradi operatsioon. Kaks saksa valikarmeed, 6. ja 4. tankiarmee, kuhu kuulus üle 300 000 mehe, lakkasid olemast. Ainult ligi kolmandik nende koosseisust, umbes 91 000, jäi ellu ja langes vangi. Vangi võeti üle 2500 ohvitseri ja 24 kindralit eesotsas kindralfeldmarssal Paulusega. Punaarmee sai kolossaalseid trofeid.

Stalingradi operatsioon, mis viidi läbi seltsimees Stalini kava järgi ja tema juhtimisel, on sõjakunsti ületamatuks näidiseks. Esmakordselt sõdade ja sõjakunsti ajaloos piirati Stalingradi all sisse ja hävitati nii suur hulk vaenlase vägesid.

Pärast Stalingradi võitu läks sõjategevuse initsiatiiv Nõukogude väejuhatuse kätte.

Stalingradi lahing tähistas põhjalikku murrangut kogu Suure Isamaasõja käigus. See ennustas saksa fašistliku armee loojangut. Siin, Stalingradi all, tõusis Nõukogude-maa saksa okupantidest ja fašistide poolt orjastatud kõigi Euroopa maade rahvaste vabastamise koit. Siit, Volga kaldalt, kihutas Punaarmee sakslasi läände, tuues vabadust ja õnne kogu inimkonnale.

3. Fašistide massilise väljakihutamise algus Nõukogude Liidu piiridest

Stalingradi lahing pani alguse Punaarmee võimsale pealetungile kogu määratu pikal rindel. Leningradist Põhja-Kaukaasiani, purustades ja lõhkudes osadeks saksa kaitset, astusid tegevusse üksteise järel Punaarmee rinded.

1942. aasta jaanuaris ja veebruaris vabastas Punaarmee

peaaegu kogu Põhja-Kaukaasia. Sakslaste kätte jäi ainult väike territoorium Tamani poolsaarel.

Veebruaris vallutati Kursk, Belgorod, Harkov. Harkovist lahkudes purustasid hitlerlased linna. Paremad hooned, sil-
lad ja tehased lasti õhku ja põletati. Linna pommitati äge-
dalt õhust, mille ajal hukkus tuhandeid rahulikke elanikke.

1943. aasta jaanuaris mürdsid Leningradi rinde väed
võimsa löögiga läbi Leningradi blokaadi ja ühinesid Vol-
hovi rinde pealetungivate vägedega. See oli Punaarmee
suur võit. Järsult paranes Leningradi toitusolukord. Tema
sõjaline olukord muutus tugevamaks.

Märtsi algul likvideerib Punaarmee sakslaste nii-nimeta-
tud Demjanski tugiala ja vabastab fašistlikest röövvalluta-
jaist Demjanski linna, rajoonikeskused Lõtškovo, Zalutšje
ja 300 asulat.

Märtsi esimesel poolel kihutati sakslased välja Rževist,
Gžatskist, Sõtšovkast ja Vjazmast. Rindejoon liikus Mosk-
vast kaugele läände.

Pealetungi tempo ei nõrgenenud. Lööke anti vaenlase
pihta üha kasvava jõuga 1500 kilomeetri pikkusel rindel.
Hitlerlik väejuhatuse, saades löögi löögi järel mitmel rindel,
mis sageli olid sadu kilomeetreid üksteisest eemal, ei suut-
nud kindlaks teha, kust antakse pealöögid ja kuhu tal tuleb
koondada reserve. Saksa väejuhatuse sõna tõsisel mõttes
rähkles rinnete vahel. Hitler kihutas sõdureid Voroneži alla,
kuid teel pöörati nad Velikije Luki poole. Kotelnikovo poole
ruttavad sõdurid leidsid endale haa Voroneži all.

Üksnes kolme kuu jooksul 1942./43. a. talvistes peale-
tungi operatsioonides purustas Punaarmee 112 vaenlase
diviisi. Fašistid kaotasid surmasaanuina üle 700 000 ja van-
gilangenuina üle 300 000 sõduri ja ohvitseri. Määratu suu-
red olid vaenlase kahjud ka tehnikas: ta kaotas üle 7000
tanki, 4000 lennukit, 17 000 suurtükki ja palju muud relvas-
tust.

Hitlerlased said raskeid lööke, kuid panid visalt vastu.
Lõunas asusid nad pealetungile Donbass-Harkovi piirkon-
nas, kavatsedes kätte tasuda oma lüüasaamise eest Stalin-
gradi all. Sakslased tahtsid Nõukoode väed Harkovi piir-
konnas sisse piirata ja hävitada. Meie eelväeosad taandu-

sid õigeaegselt väejuhatuse käsul Põhja-Donetsi juurde. Harkov ja Belgorod evakueeriti. Sakslaste plaan nurjus täielikult. Samuti ei õnnestunud saksa pealetungikatse Orjoli piirkonnas.

1943. aasta aprillis lõpetas Punaarmee hiilgavalt talvise pealetungikampaania. Selle tulemusena paisati fašistlikud väed mõnedes rindelõikudes 600—700 kilomeetrit lääne poole. Saksa röövvallutajaist puhastati määratu suur territoorium, ligi pool miljonit ruutkilomeetrit, sealhulgas Põhja-Kaukaasia, Voroneži ja Stalingradi oblast, Stavropoli ja Krasnodari krai, peaaegu terve Rostovi, Harkovi ja Kurski oblast. Nõukogude relvastatud jõudude ja kogu nõukogude rahva kangelaslike jõupingutustega oli varemalt ebasoodus sõjakäik pööratud meile soodsaks. Algas vaenlase massiline väljakihutamine Nõukogudemaa piiridest.

Mis põhjustas selle?

Suure Isamaasõja käigus kasvas, karastus ja tugevnes meie Punaarmee. Ta sai kaadriarmeeks. See tähendab, et miljonid nõukogude võitlejad õppisid meisterlikult käsitsemata seda relva, mis meie maa andis neile. Kümned tuhanded komandörid õppisid ühendama isiklikku mehisust „vägede juhatamise oskusega lahinguväljal“ (Stalin). Nad said vägede juhtimise meistriks. Punaarmee õppis „lööma vaenlast vääramatult, arvestades tema nõrku ja tugevaid külgi, nagu nõuab kaasaegne sõjateadus“ (Stalin).

Punaarmee sõjalised edusammud olid ka selle määratu suure töö tulemuseks, mida tegi tagalas kommunistliku partei juhtimisel kogu nõukogude rahvas. Organiseeriti sõjamajandus, mis hakkas andma üha rohkem relvastust.

Olukorra muutumisel Nõukogude-Saksa rindel oli tohutu rahvusvaheline tähtsus. Sakslaste peajõudude tõmbamine itta võimaldas meie liitlastel teostada dessantoperatsioone Põhja-Aafrikas ja purustada itaalia-saksa väed Liibüa ja Tripolitaania, Biserta ja Tunise piirkonnas. 1943. aasta mais kihutati itaalia-saksa väed lõplikult Aafrikast välja. Variisid kokku fašistide katsed vallutada Egiptus ja rajada endale tee itta Suessi äärde. Samal ajal andis inglise-ameerika lennuvägi lööke sõjatööstuse keskustele Saksamaal ja Itaalias.

4. Belgorodi-Kurski lahing

1942./43. a. talvepealetungi edusammud ei tähendanud veel seda, et Saksamaa ei suuda ühes või teises lõigus teostada tõsist pealetungi. Punaarmee Kõrgem Väejuhatuse sai aru, et vaenlane õpib oma lüüasaamistest ja püüab kahtlemata kasutada uusi vorme ja vahendeid sõjapidamiseks. Hitler tõmbab veel koomale kõie oma vasallide kaela ümber ja sunnib neid andma uut kahuriliha. Oli selge, et fašistid seovad veel kõvemini kokku võru Saksamaa ümber ja katsuvad temast välja pressida uut abiväge.

Fašistid asusid palavikuliselt pealetungi ette valmistama. Saksamaal kuulutati välja uus „totaalne“ mobilisatsioon. Tuhanded väike- ja suurkäitised suleti ja nende töölised saadeti rindele. Sajad tuhanded sakslased mobiliseeriti riigikaitsetööstuse tehaseis ja nende asemele toodi neisse tehaseisse küüditatud välismaisi töölisi Prantsusmaalt, Belgiast, Hollandist, peaausjalikult aga ajutiselt okupeeritud Nõukogude Liidu rajoonidest.

Hitlerlased leiutasid uue relvaliigi, mida nad seni polnud tegevusse rakendanud, et vaenlast ootamatusega üllatada. Nad saatsid lahingusse uued tankid „Tiiger“, 60-tonnised 88-millimeetriliste suurtükkidega ja uued iseliikuvad kahurid „Ferdinand“, 70-tonnised 200 millimeetri paksuse otsasoomusega. Hitlerlik väejuhatuse suutis viia oma diviiside arvu 257-le 240 asemel, mis oli Nõukogude-Saksa rindel eelmisel aastal.

Seekord koondas hitlerlik väejuhatuse oma peajõud Punaarmee Kurski-Belgorodi etteulatava kaare vastu, mis oli loomulikult välja kujunenud Punaarmee pealetungioperatsioonide käigus. Hitler tegi oma kindraleile ülesandeks: esiteks likvideerida see etteulatav kaar kohtumislöögiga põhjast ja lõunast ning sellega võtta vangi suur hulk Nõukogude vägesid; teiseks, koondades löögi kitsale rindele, saavutada kiiresti edu ja tõsta sellega oma prestiiži; kolmandaks, likvideerida etteulatav kaar ja avada endale tee sisemaale, Moskva poole.

Selle plaani teostamiseks koondas Hitler kakskümmend tanki- ja motoriseeritud diviisi kui ka 18 jalaväediviisi.

1941. aasta novembris oli Hitler pealetungiks Moskvale rindele paisanud 13 diviisi 200—250 kilomeetri pikkusel rindel. Nüüd aga koondas ta poolteist korda rohkem tankidiviise kaks korda lühemale rindele: 40 kilomeetrile põhjas, Kurski all, ja 80 kilomeetrile lõunas, Belgorodi all.

5. juulil 1943. asusid hitlerlased pealetungile, püüdes Kurski all korraldada Punaarmeele „saksa Stalingradi“.

Sajapäevasele hingetõmbamisele rindel järgnes äge lahingutegevus.

Olles välja kurnatud Punaarmee kangelasliku vastupanu tagajärjel sõja esimestel kuudel ja Nõukogude vägede kahe talvise pealetungi tõttu, ei suutnud sakslased arendada oma kolmandat pealetungi 1943. aasta suvel.

Nad ei saavutanud mingit edu isegi esimestel lahingupäevadel. Punaarmee kogu eelnenud ettevalmistus kaitseks andis end tunda. See pealetung ei olnud meile ootamatu. Meie kaitse oli sügavalt ešeloneeritud. Hoolimata vaenlase uue relva ettevalmistamise salajasusest teadis Punaarmee, mis asjad on „tiigrid“ ja kuidas nendega võidelda. Vajalikesse rajoonidesse nende uute tankidega võitlemiseks oli koondatud meie tankitõrje-suurtükivägi. Sakslastel ei läinud korda saavutada ülekaalu ka õhus. Mõnedes rindelõikudes jõudis Nõukogude väejuhatas vaenlasest ette, hakates vaenlase positsioone suurtükkidest tulistama täpselt pool tundi enne saksa pealetungi. See takistas mõnevõrra sakslaste pealetungi. Punaarmee võitlejad pidasid vastu fašistide pöörasele pealetungile. Nõukogude suurtükivägi hävitas sadu tanke. Nõukogude tankid ründasid julgesti saksa tankikolonne. Lennuvägi tekitas segadust fašistide lahingurivides. Punaarmee vankumatus ja mehisus oli hämmastav.

Kõige selle tagajärjel liikusid sakslased Orjoli-Kurski suunas edasi ainult 9 kilomeetrit. 12. juulil pandi nad seisma. Belgorodi suunas õnnestus sakslastel kitsas rindelõigus liikuda edasi 15 kuni 35 kilomeetrit. 16. juuliks peatati nad ka Belgorodi all.

Segamini ajanud gigantses lahingus saksa kiilud, alustas Punaarmee vastu pealetungi. Punaarmee eelmiste aastate

kaitselahinguis võttis üleminek kaitselt pealetungile aega mitu kuud. 1943. aasta suvel läks Punaarmee kaitselt üle pealetungile 7 päeva pärast.

12. juulil algas Orjolist kirde pool Nõukogude vägede pealetung, ja 5. augustil oli juba vallutatud Orjol, mida sakslased olid kindlustanud ligi kaks aastat. Samal päeval vallutati rinde lõunalõigus Belgorod.

Tol päeval saluteeris Nõukogude Liidu pealinn Moskva esimest korda vapraile vägedele suurtükiväe-kogupaukudega. Sellest ajast sai tavaks tähistada Punaarmee võite saluutidega Moskvast.

Kuu aega, s. o. 5. juulist 5. augustini kestnud lahinguis kaotasid fašistid üksnes surmasaanuina 120 000 sõdurit ja ohvitseri. Fašistlike valetajate muinasjutt Nõukogude vägede pealetungi hooajalisusest varises kokku: Punaarmee lõi sakslasi ka suvel.

Seltsimees Stalin hindas Punaarmee võitu Kurski all nõnda: „Kui lahing Stalingradi all kuulutas ette saksa fašistliku armee loojangut, siis lahing Kurski all viis ta katastroofi lävele.“

Belgorodi-Kurski lahing avas uue arenemisastme Punaarmee pealetungis. See hargnes Väina jõest Kubanini.

Punaarmee vabastas Donbassi, puhastas Dnepri vasema kalda Ukraina ja jõudis 1943. aasta septembri lõpuks välja Dnepri äärde.

Rinde lõunatipus likvideeris Punaarmee sakslaste Kubani tugiala. Ööl vastu 10. septembrit teostasid Punaarmee väeosad koos meremeestega erakordselt julge operatsiooni: läbi tulelaviini tungis dessant laevadelt Novorossiiski sadamasse. Nädala pärast oli linn täielikult vabastatud. See võimaldas Punaarmeel likvideerida kogu sakslaste tugiala Tamanis. Nõukogude armee murdis Melitopoli rajoonis sakslaste vastupanu ja tungis kiirmarsiga Perekopi juurde, lukustades seega sakslased Krimmi. 4. Ukraina rinde väed jõudsid välja Dnepri alamjooksule.

Selle laia vesitõkke taha tahtsid sakslased istuma jääda ja oma väeosad ümber rühmitada, kuid ka see nende lootus haihtus nagu suits tuules. Punaarmee forsseeris Dnepri ja jõudis Dnepri läänekaldale.

Sakslased ründasid dessante raevukalt, püüdes neid jõkke paisata. Kuid Punaarmee sõjamehed löid rünnakud visalt ja kindlasti tagasi. Vasakult kaldalt paisati paremale kaldale lakkamatult uusi dessante. Punaarmee väeosad laiendasid oma tugialasid. Dnepri järskudel kallastel purustasid tuhanded kahurid saksa kaitsepositsioone. Dnepri sügavate laugaste kohal keesid lakkamatult õhulahingud. Punaarmee murdis teed Ukraina täielikuks vabastamiseks. Nõukogude inimeste kannatused, kes ootasid vabanemist fašistlike röövlite ikkest, kutsusid vabastusarmee kangelasi edasi. Dnepri muistsele kuulsusele tõi uut lisa meie rahva paremate poegade ületamatu kangelaslikkus. Asjata ei antud ligi kahele tuhandele Punaarmee sõjamehele Nõukogude Liidu Kangelase nimetus võrratu vapruste ja mehisuse eest Dnepri forsseerimisel.

6. novembril 1943 tungisid Nõukogude väed Ukraina pealinna Kiievisse. Samal päeval esines Moskvas seltsimees Stalin kõnega Moskva Tööraha Saadikute Nõukogu pidulikul koosolekul.

Hinnates möödunud aastat põhjaliku murrangu aastana sõja käigus ütles seltsimees Stalin:

„See aasta oli murranguline eelkõige seepärast, et sel aastal esmakordselt sõja jooksul läks Punaarmeel korda teostada suur suvine pealetung saksa vägede vastu, kusjuures saksa fašistlikud väed olid sunnitud meie vägede löökide all kiires korras maha jätma nende poolt haaratud territooriumi, olid sunnitud end sageli ümberpiiramisest päästma põgenemisega ja jätma lahinguväljale maha suurel hulgal tehnikat, relvastuse ja laskemoona ladusid, haavatud sõdureid ja ohvitseri.“

Möödunud aasta oli murranguline seepärast, et meie armee jahvatas läbi ja purustas fašistliku armee vanad kogenud kaadrid.

Suvised pealetungi nelja kuuga purustati 144 saksa diviisi, ja üksnes surmasaanuina ja vangilangenuina kaotas saksa armee ligi 900 000 meest. Kogu aasta jooksul kaotas saksa fašistlik armee üksnes surmasaanuina vähemalt 1,8 miljonit meest, koos haavatasaanute ja vangilangenutega üle 4 miljoni sõduri ja ohvitseri.

Asendamatuid kaotusi kandis fašistlik armee ka tehnikas: üle 14 000 lennuki, üle 25 000 tanki ja vähemalt 40 000 suurtükki. Punaarmee hajutas vaenlase lootused pikalevenivale sõjale, purustas tema „kaitsevallid“ ja, andmata sakslastele aega hinge tõmmata, kihutas neid välja Nõukogudemaa pinnalt.

Möödunud aasta oli murranguline seepärast, nagu kõneles seltsimees Stalin, et „Punaarmee edukas pealetung halvendas põhjalikult fašistliku Saksamaa majanduslikku ja sõjalis-poliitilist olukorda, seades ta sügavaima kriisi ette“.

Nõukogude Liidu võimsus, Nõukogude relvastatud jõudude ja nende väejuhtide sõjaline meisterlikkus kasvasid. Punaarmee omandas rikkalikke kogemusi, näitas oma üleolekut saksa armeest, oma oskust sõidida, sooritada manöövreid, kasutada sõjatehnikat.

Möödunud aasta oli murranguline ka seepärast, et Nõukogude Liidu sõjamajandus tugevnes ja kasvas veelgi. Sõjatehnika tootmine Nõukogude Liidus tõusis tänu tagala kangelaslikule tööle.

Punaarmee andis meie maale tagasi määratu suured territooriumid (Donbass, Ukraina), kus kiiresti algas purustatud tööstuskäitiste ja kolhooside taastamine. Nii asus nõukogude rahvas juba sõja-aastail vaenlase poolt tekitatud sügavate haavade parandamisele.

Punaarmee sõjalised võidud kindlustasid välispoliitilise olukorra muutumise Nõukogude Liidu ja tema liitlaste kasuks, „Saksamaa ja tema kuritöökaaslaste kahjuks Euroopas“ (Stalin).

Punaarmee suvine pealetung jätkus peatumatult ka talvekuudel.

1943./44. aasta võidukas talvine pealetung võimaldas meie armeel võitlustega liikuda läände üksikuis suundades kuni 1700 kilomeetrit. Talvise pealetungi käigus likvideeriti täielikult sakslaste võimas kaitstesüsteem kogu Dnepri jõe ulatuses — Žlobinist Hersonini. Sakslaste lootused pikalevenivale kaitsetsõjale nurjusid lõplikult.

1943./44. aastal kolm kuud kestnud talvepealetungiga saavutas Punaarmee rea suuri võite Dnepri parema kalda Ukrainas ja kihutas vaenlase välja Kiievi, Dnepropetrovski,

Zaporožje ja Žitomiri oblastis. Peaaegu täielikult vabastati Rovno ja Kirovogradi oblasti, rida Vinnitsa, Nikolajevi, Kamenets-Podolski ja Volõõnia oblasti rajoone. Saksa vägede katseile asuda vastupealetungile Žitomiri, Krivoi Rogi ja Umani rajoonis tehti Punaarmee tegevusega otsustavalt lõpp.

Talvekampaania kolme kuuga vabastas Punaarmee saksa röövvalutajaist ligi 200 000 ruutkilomeetrit Nõukogude-maa pinda, üle 13 000 asula, sealhulgas 82 linna ja 320 raudteejaama. Uued miljonid nõukogude inimesi vabastati hitlerlikust orjusest. Nõukogude Liit sai tagasi väga tähtsad põllumajanduslikud ja tööstuslikud rajoonid tohutute rauamaagi ja mangaani tagavaradega.

PUNAARMEE SUUR PEALETUNG 1944. AASTAL

Kõrgema Ülemjuhataja seltsimees Stalini poolt tema käskkirjas 1943. aasta 7. novembrist antud ülesanne — välja kihutada röövvallutajad ja puhastada Nõukogudemaa saksa barbarest — täideti. 1944. aasta lõpuks oli Nõukogudemaa täielikult vägivallatsejaist vabastatud 10 võimsa löögiga vaenlase pihta.

Esimene neist 10 löögist sakslaste pihta 1944. aastal anti Leningradi all. Siin oli Nõukogude vägede käes väike tükike maad Oranienbaumi all juba 1941. aastast saadik. Selle tugiala tulistasid sakslased risti ja põiki läbi. Sakslased tegid korduvalt katseid paisata kangelaslikud kaitsjad merre, kuid Nõukogude sõjamehed pidasid vastu. Siia, sellele väikesele maatükikesele toodi erakordsete raskustega suurtükid ja veeti täiendusväge. 1944. aasta 14. jaanuari hommikul asusid Nõukogude diviisid kindral Fedjuninski juhatusel rünnakule Oranienbaumist lõuna pool asetsevas rajoonis. Järgmisel päeval, 15. jaanuaril, anti löök Pulkovo all. Mõlemad väerühmad suundusid vaenlase tagalasse, et sisse piirata suurem osa sakslaste Leningradi rühmitusest.

Viie päeva pärast, 20. jaanuaril, ühinesid Nõukogude väed. Sissepiiratud sakslased hävitati.

Seejärel asus pealetungile Leningradi rinde vägede teine rühmitus, keda toetasid Volhovi rinde diviisid. Kaks nädalat kestnud hiiglasliku pealetungiga purustasid Nõukogude väed sakslased. Edu arendades puhastasid Nõukogude väed Leningradi oblasti sakslastest, vabastasid Oktoobriraudtee, mis ühendab Leningradi Moskvaga, ja paiskasid hitlerlased Nõukogude Eesti piiri äärde. Sakslaste purustamine Leningradi all avas võimaluse alustada Balti vabarii-

kide vabastamist ja kergendas meie vägedel pealetungi Soome vastu.

Peaaegu üheaegselt pealetungiga Leningradi all liikusid väed edasi Dnepri parema kalda Ukraina vabastamiseks. Saanud Kiievi all lüüa, püsisid sakslased ikka veel Dnepri kaldail Kiievist tükk maad lõuna poole. Siit ohustasid nad pealetungiva Punaarmee tiibu. Nõukogude väejuhatas otustas kõigepealt likvideerida selle ohu ja võimaldada kõigil Ukraina rinnete vägedel viia lõpule Dnepri parema kalda Ukraina täielik vabastamine.

1944. aasta jaanuari lõpus alustasid 1. ja 2. Ukraina rinde väed pealetungi Kirovogradi ja Belaja Tserkovi piirkonnas teineteisele vastu. 3. veebruaril piirati Korsun-Ševtšenkovski rajoonis sisse 8. saksa armee, mis koosnes 10 diviisist ja 1 brigaadist. Hitler keelas sakslastel allaandmise, lubades neile saata abi. Ta paiskas piiratute vabastamiseks kaheksa tankidiviisi 600 pommilennuki toetusel. Appitõttav saksa rühmitus purustati. Nõukogude rinne liikus läände ja teised väeosad asusid sissepiiratud sakslaste täielikule likvideerimisele. 17. veebruaril oli saksa rühmitus Korsun-Ševtšenkovski rajoonis hävitatud. Sakslased kaotasid 52 000 meest surmasaanuina, 11 000 andis end vangi. See oli uus Stalingrad. Operatsioon oli seda raskem, et pärast Stalingradi kartsid sakslased sissepiiramist nagu tuld. Seda hiilgavat operatsiooni juhatas 2. Ukraina rinde vägede juhataja kindral Konev, kellele anti Nõukogude Liidu marssali nimetus.

Sakslaste etteulatava kaare likvideerimisega avanes üldpealetungi võimalus kogu Ukraina vabastamiseks. 4. märtsil alustasid pealetungi 1. Ukraina rinde väed, kes tungisid Šepetovka alt edelasse. Nende järel asusid pealetungile 3. Ukraina rinde väed Dnepri alamjooksul; siis asusid uuesti pealetungile Umani rajoonis ka 2. Ukraina rinde väed.

Andes järjest purustavaid lööke liikusid kõigi koime Ukraina rinde väed järjekindlalt edasi. Väärtuslikku abi osutasid Punaarmeele Ukraina kangelaslikud partisanid. 26. märtsil jõudsid 2. Ukraina rinde väed välja meie riigipiirile Pruti jõe ääres, 85 kilomeetri pikkusel rindel. Mõne päeva pärast, aprilli algul, jõudsid 1. Ukraina rinde väed välja

meie riigipiirile Tšehhoslovakkia ja Rumeeniaga 200 kilomeetri pikkusel rindel. Algas Lääne-Euroopa vabastamine fašistlikest röövullutajaist.

Erakordsed võidud Ukrainas ja Musta mere tähtsamate sadamate vallutamine (Nikolajev vabastati 28. märtsil ja Odessa 10. aprillil) võimaldasid Punaarmeele teha lõpu sakslaste Krimmi rühmitusele. Sakslased klammerdusid Krimmi külge lootuses kasutada seda tugialana löögiandmiseks Nõukogude armee tagalale. Krimm oli fašistidele selleks vajalik, et mitte anda Nõukogude sõjalaevastikule võimalust kasutada tema sadamaid ja ähvardada Balkanit. See pärast hoolimata reast ebaõnnestumistest teistel rindeil, ei võtnud sakslased vägesid Krimmist ära, vaid saatsid Krimmi koguni abiväge. Fašistid olid kindlustanud kõik juurdepääsuteed Krimmi, esijoones Perekopi maakitsuse ja Kertši rajooni. Pealeselle olid sakslased taastanud teatud osa Sevastopoli kindlustustest, muutes ta jälle kindluseks.

4. Ukraina rinde vägedele armeekindrali, nüüd Nõukogude Liidu marssali Tolbuhhini juhatusel tehti ülesandeks tungida Krimmi Perekopi maakitsuse ja Sivaši väina kaudu. Kertši poolt pidid neile vastu endale teed raiuma Mereäärse armee väed armeekindral Jerjomenko juhatusel. Musta mere laevastikule tehti ülesandeks blokeerida sakslasi merelt. 7. aprillil ründasid Zahharovi armee väed Perekopi kindlustusi, Ule Sivaši väina läksid kindral Kreizeri väed. Kohalik kolhoosnik sm. Olentšuk aitas luurajail leida madalaid kohti Sivaši väinas. See oli sama kalur, kes juba 24 aastat tagasi oli osutanud teene Punaarmeele: 1920. aasta novembris ilmus ta väejuhataja M. V. Frunze juurde ja hakkas vabatahtlikult näitama madalaid kohti Sivašist läbiminekuks.

Läbi murdnud sakslaste kaitsepositsioonid, jõudsid Nõukogude väed Krimmi stepiavarustele, kihutades enda ees saksa-rumeenia vägesid. 11. aprillil asus Kertši all pealetungile Mereäärne armee, liikudes hoogsalt lääne poole.

Aprilli keskel oli peaaegu kogu Krimm puhastatud vaenlastest. Saksa vägede riismed taganesid Sevastopoli. Hitler saatis abiväge. Sevastopoli garnisonile oli antud käsk maksku mis maksab linna kaitsta.

22. aprillil alustas Punaarmee lahinguid Sevastopoli pä-rast. Tuhanded kahurid purustasid vaenlase kindlustusi. Musta mere laevastiku sõjalaevad ei lasknud juurde vedada abiväge ja laskemoona, lennuvägi andis purustavaid lööke kindlustuste ja saksa transportlaevade pihta. Punaarmee võitlejad, puruks jahvatades saksa diviise, tulid üha lähemale linna müüridele. 7. mail algas tormijooks. 9. mai õhtuks olid võitlejad juba eeslinnades. Öösi vabastati Sevastopol. Sakslastel kulus 250 päeva selleks, et Sevastopolit vallutada. Punaarmeele jätkus kolmest päevast. Hersonesi juurde taandunud Sevastopoli saksa garnisoni riismed andsid alla.

Kuu aega, s. o. 8. aprillist 12. maini kestnud lahinguis kaotasid sakslased üle 110 000 sõduri ja ohvitseri surma-saanuina ja vangilangenuina ning kogu oma tehnika. See vähene, mis sakslastel õnnestus laevadele laadida, et Balkanisse evakueerida, lasti põhja.

Krimmi vabastamine võimaldas Musta mere laevastikul minna Sevastopolisse ja Odessasse. Tee Balkanisse lühenes kahekordselt. Krimmi lennuväljadelt oli võimalik pommitada Balkani sadamaid, mis olid sakslaste käes.

Seega, andnud sakslastele kolm võimsat lööki, jõudis Punaarmee 1944. aasta suve alguseks Narva—Pihkva—VelikijeLuki—Mozõr—Kolomõja—Tiraspol—Odessa joonele. Sakslased olid sunnitud kõik, mis oli veel võimalik, tooma läänest idarindele. Rindel tekkis uus olukord. 1944. aasta juunis teostasid liitlaste väed ja laevastik suure dessantoperatsiooni, maandudes Prantsusmaa rannikul. Teine rinne, millega viivitati nii kaua, hoolimata lubadusest avada see juba 1942. aastal, sai lõpuks faktiks, kuid avati teine rinne siis, kui Punaarmee oli sakslastele tekitanud suuri kaotusi ja oli valmis tungima Saksamaale. Saksamaa sattus kahe rinde vahele. Hitler hoidis ikka veel oma peavägesid Nõukogude rindel. Tema diplomaadid lootsid, hoolimata teise rinde kujunemisest, kokku leppida Inglise ja Ameerika valitsusega separaatrahu suhtes, et paisata kõik jõud Nõukogude Venemaa vastu. Hitlerlaste lootusi toitis üksikute Inglismaa riigitegelaste kõhklemine, kes ei oleks ära ütelnud astumast läbirääkimistesse fašistidega. Siiski sidus

teine rinne üle 70 saksa diviisi, see aga nõrgendas saksa positsioone idas.

Samal ajal, kui liitlased läänes rakendasid oma jõude järjest suuremas ulatuses tegevusse, jatkas Punaarmee Nõukogude territooriumi puhastamist. 1944. aasta suvel alustati suuri operatsioone Karjala maakitsusel.

Karjala maakitsust Soome lahe ja Laadoga järve vahel olid soomlased kindlustanud kaks aastakümnet. Suur hulk järvi, jõgesid ja soid raskendas pealetungioperatsioone. Soome insenerid olid siin Saksa, samuti ka Inglise ja Prantsuse inseneride abiga loonud nii-nimetatud „Mannerheimi liini“ Soome armee ülemjuhataja nime järgi. 1940. aastal oli Punaarmee esmakordselt sõjakunsti ajaloos jooksnud tormi moodsaile kaitsepositsioonidele ja need läbi murdnud. Soomlased palusid rahu, kuid rahule alla kirjutanud, leppisid nad salaja saksa fašistidega kokku ühise pealetungi kohta Nõukogude Liidu vastu. 1941. aastal ületasid soomlased koos saksa vägedega Nõukogude Liidu piiri. Sõja ajal taastasid ja täiustasid soomlased kindlustusi Karjala maakitsusel, mis nimetati „ueeks Mannerheimi liiniks“.

Soomlased olid võtnud õppust eelmisest sõjakäigust. Juurde olid ehitatud lisadotid, kaevatud tohutu hulk tankitõrjekraave, veetud kohale suurtükke. Tormijooks „ueele liinile“ oli seotud suurte raskustega.

Punaarmee valmistus tormijooksuks kaua. Luurajad uurisid kindlustusi. Nõukogude vägede tagalas olid ehitatud loomulikus suuruses fašistide kaitsepunktide mudelid. Nende mudelite najal õppisid väed eelseisvat tormijooksu.

10. juunil 1944 alustasid Nõukogude väed pärast kestvat suurtükiväe ja lennuväe ettevalmistavat tuld kindral, nüüd marssal Govorovi juhatusel tormijooksu Karjala maakitsusele. Igasuguse kaliibriga kahurid puhastasid teed tankidele, tekitatud lõhedesse tungis jalavägi, laiendades läbimurret. Nõukogude suurtükivägi tegi pihuks ja põrmuks soomlaste püsivkindlustused. Punaarmee sõjamehed tungisid meeter meetri järel kindlustustesse. Dotid langesid üksteise järel. Vaenlasele tekitati kolossaalseid kaotusi. 20. juuniks vallutasid Nõukogude väed Viiburi linna ja kindluse, vaenlase viimse kaitsepunkti. Kõik Karjala maakitsuse kind-

lustused olid meie käes. Seal, kus 1940. aastal kulus üle kuu, läks Punaarmee neli aastat hiljem vaja kõigest kümme päeva. See näitab, kuidas oli kasvanud Punaarmee meisterlikkus ja jõud selle lühikese ajaga.

Karjala maakitsuse langemise järel asusid pealetungile Karjala rinde väed marssal Meretskovi juhtimisel. Vabastati Karjala-Soome vabariigi pealinn Petrozavodsk. Soome palus rahu. 19. septembril 1944 kirjutati alla vaherahukokkulepe. Soomlased kohustusid pöörama relvad saksa fašistide vastu.

Lõpule viinud Karjala-Soome vabariigi vabastamise, valmistas Nõukogude väejuhatuse ühtlasi ette hiiglaoperatsiooni Valge-Vene kiireks vabastamiseks. Sakslased omistasid väga suurt tähtsust Valge-Vene ja Leedu endi käes pidamisele, sest nende vabariikide kaudu viis lähim tee Ida-Preisimaale, fašistliku saksa agressiooni pessa. Valge-Vene oli ühendavaks lüliks Baltimail ja Ukrainas asuvate saksa armeede vahel. Pealeselle lootis hitlerlik väejuhatuse ikka veel, et Valge-Venest, mis ulatus kiiluna Nõukogude rindesse, võiks alustada pealetungi Moskvale. Sakslased olid koondanud Valge-Venesse valikväed. Nende hulgas oli diviise, mis võtsid 1941. aastal osa pealetungist Moskva all. Ule miljoni sõduri ja ohvitseri oli Valge-Vene rindel. Olid loodud laialt hargnenud kaitsejooned. Vitebsk, Orša, Mogiljov ja Bobruisk olid mitme kuu kestel muudetud kindlusteks. Kesk-Valge-Vene linnade ümber oli ehitatud tugevad kindlustused.

Millist tähtsust sakslased omistasid „Valge-Vene palkonile“, nagu nad nimetasid seda väljaulatuvat rindejoot, võib otsustada selle järgi, et nad andsid oma kaitsejoonele nimeks „Vaterland“, s. o. isamaa. Hitler rääkis oma vägedele antud käskkirjades, et selle joone äraandmine tähendab väravate avamist Saksamaale. Saksa väejuhatuse valmistus hoolikalt kaitseks. Kindraleilt võeti allkiri, et nad kaitsevad positsioone viimse veretilgani.

Nõukogude väejuhatuse omalt poolt ka valmistus operatsiooniks. Otsustati rea löökidega, eriti tugevate löökidega, tiibadelt, läbi murda vaenlase rinne, haarata seejärel ümber saksa armeed mõlemalt tiivalt, piirata nad sisse ja hoog

Exhib. univ. Tartu

salt edu arendades puhastada kogu Valge-Vene ja Leedu ning jõuda Preisi piirile.

23. juunil algas Punaarmee pealetung Valge-Vene vabastamiseks. Lahingusse läksid 1. Balti rinde väed armeekindral Bagramjani juhtimisel, 3. Valge-Vene rinde väed armeekindral Tšernjahhovski juhtimisel, 2. Valge-Vene rinde väed armeekindral Zahharovi juhtimisel ja 1. Valge-Vene rinde väed Nõukogude Liidu marssali Rokossovski juhtimisel.

Juba esimestel päevadel murdis Punaarmee saksa rinde läbi. Hitlerlasi ei aidanud ei kindlustused, ei manamised ega kindralite allkirjad. Pealetungi tiibadel, Vitebski rajoonis põhjas ja Bobruiski rajoonis lõunas murdis Punaarmee vaenlase vastupanu, piiras rea diviise sisse ja liikus läände, luues kõigile saksa rinde armeedele Valge-Venes sissepiiramise ohu. Vaenlane kaitses end raevukalt, tuues kohale reserve, kuid Nõukogude väed surusid maha vaenlase vastupanu ja tungisid edasi. Minski all surusid kolme Valge-Vene rinde väed sakslased rõngasse. 3. juuli hommikul tungisid 3. Valge-Vene rinde väed Minskisse kirdest ja 1. Valge-Vene rinde väed lõunast. Sakslaste Valge-Vene rühmituse sissepiiramine oli lõpule viidud. „Katlasse“ sattus 30 vaenlase diviisi. Punaarmee asus sissepiiratud sakslasi hävitama ja tormilise pealetungi ajal tekkinud tervet rida suuri ja väikesi „katlaid“ puhastama.

Kuu aega pärast pealetungi algust oli kogu Valge-Vene vabastatud. 13. juulil vabastasid kindral Tšernjahhovski väed Leedu pealinna Vilniuse. Punaarmee jõudis Nõukogude Liidu riigipiirile Ida-Preisimaaga. 17. juulil 1944 kell 7.30 minutit heiskas vanemleitnant Vassili Zaitsev punase lipu Šešupi jõe kaldal, mis eraldab Nõukogude Leedut Ida-Preisimaast.

Samal päeval, 17. juulil 1944, viidi Valge-Venes vangivõetud 60 000 saksa sõdurit ja ohvitseri eesotsas 19 kindraliga läbi Moskva. Fašistid nägid lõpuks Nõukogudemaa pealinna, millest nad unistasid juba sõja algul. Ent misuguseis tingimustes! Räbalais, mäardunud, norgus peaga läksid purustatud saksa armee kindralid, ohvitserid ja sõdurid mööda inimestest, keda olid tulvil Moskva tänavad.

Kokku kaotasid sakslased kuu aega kestnud pealetungi kestel ainult surmasaanuina üle 380 000 sõduri ja ohvitseri ning ligi 160 000 vangilangenuina. Selline oli Punaarmee viies löök. Selle edule aitas kaasa Valge-Vene partisanide võitlus. Kogu Valge-Venes tegutses üle 300 000 rahvatasuja.

Pärast Valge-Vene ja Leedu vabastamist tuli päevakorda Baltimaade puhastamine. Hitlerlased hoidsid siin suuri jõude, sest Baltimaad katsid Ida-Preisimaa lähiseid. Pealeselle hellitasid sakslased lootust anda löök Baltimaade poolt Nõukogude vägede tiivale niipea, kui nad alustavad pealetungi Ida-Preisimaale. Baltimaade tugiala oli vaja likvideerida.

17. septembril algas Punaarmee pealetung Baltimaade vabastamiseks. Osavasti manööverdades purustasid Nõukogude väed saksa vägesid ja kihutasid neid lääne poole. 13. oktoobril vabastati Läti pealinn Riia. Üle 30 saksa diviisi oli Ida-Preisimaast ära lõigatud ja sattus tangide vahele Liepaja ja Tukumsi vahel. Siin andis Punaarmee sissepiiratud saksa diviisidele edukalt viimseid lööke.

Vabastanud Baltimaad, oli Punaarmee ühtlasi likvideerinud võimaliku löögiohu tiivalt vägedele, kes olid välja jõudnud Ida-Preisimaa piirile. Päevakorda kerkis Ida-Preisimaa vallutamise ülesanne.

Sel ajal, kui Punaarmee arendas operatsioone Valge-Vene ja Baltimaade vabastamiseks, viisid Ukraina rinnete väed lõpule Ukraina vabastamise. Vaenlast hävitades ja tohutuid trofeid võttes andis Punaarmee sakslastele Ukrainas uusi lööke. Sakslased kaotasid ligi 180 000 meest surmasaanuina ja vangilangenuina. Nad olid sunnitud maha jätma kogu Lääne-Ukraina. 14. oktoobril 1944 vabastati saksa fašistlikest röövvallutajaist viimne tükike Ukraina pinnast.

Kaotanud Ukraina, püüdsid sakslased seda suurema visadusega hoida enda käes Moldaaviat. Jassõ-Kišinjovi piirkonda oli koondatud tugev vaenlase rühmitus. See kattis teed Kesk-Rumeeniasse, Ploešti linna naftarajooni, peamisse rajooni, mis toitis sakslasi naftaga. Sakslased püüdsid siin sulgeda meie väeosadele pääsu Balkanisse. Kuid sakslaste katse aeti nurja.

1944. aasta augustis piirasid 2. ja 3. Ukraina rinde väed sisse sakslaste rühmituse ja likvideerisid selle täielikult. Ainult vangilangenuina kaotasid sakslased üle 106 000 sõduri ja ohvitseri, sealhulgas 13 kindralit.

Edu arendades vallutas Punaarmee 30. augustil Ploești linna ja marssis järgmisel päeval Rumeenia pealinna Bukaresti. Kindral Antonescu fašistlik valitsus areteeriti. Uus Rumeenia valitsus kirjutas alla vaerahule Nõukogude maaga ning kuulutas seejärel Saksamaale sõja.

Kaotanud Rumeenia, lootsid sakslased pidada vastu Bulgaarias, mille fašistlik valitsus abistas igati Saksamaad. 5. septembril pöördus Nõukogude valitsus Bulgaaria valituse poole noodiga, milles teatas, et kuna Bulgaaria teelikult sõdib Nõukogude Liidu vastu, on viimane sunnitud katkestama igasugused suhted Bulgaariaga. 9. septembril toimus Bulgaarias riigipööre. Rahvas, kes ei soovinud sõdida Nõukogude Liidu vastu ja kogu sõja kestel osutas vastupanu oma fašistlikule valitsusele, kukutas Hitleri käsikud. Loodi uus, demokraatlik valitsus, kes alustas võitlust Saksamaa vastu.

Punaarmee väed läksid üle Rumeenia-Jugoslaavia piiri ja abistasid Jugoslaavia Rahvavabastusarmeed. 20. oktoobril vabastasid Nõukogude väed koos Rahvavabastusarmeega, mille eesotsas seisis Jugoslaavia rahvakangelane marsal Josip Broz-Tito, Jugoslaavia pealinna Belgradi.

Põhjapool läksid Punaarmee väed üle Karpaatide ja alustasid Karpaatidetaguse Ukraina vabastamist. Samal ajal jätkasid meie väed pealetungi Ungaris, liikudes Ungari pealinna Budapesti poole.

1944. aasta oktoobris purustasid Karjala rinde väed Põhjarinde laevade ja dessantväeosade abil sakslaste Lapimaa armee Kaug-Põhjas ja vabastasid Petsengā (Petsamo) linna. Vaenlase vastupanu murdes jõudsid Nõukogude väed Norrasse.

Lahingud Ungari pealinna Budapesti pärast kestsid ligi poolteist kuud. 13. veebruaril 1945 vabastati Budapest. Ungari fašistlik valitsus põgenes. Uus Ungari valitsus sõlmis vaerahu Nõukogude Liiduga ja kuulutas sakslastele sõja.

Hitlerliku Saksamaa viimne liitlane Euroopas oli likvideeritud. Saksamaa kaotas võimaluse saada täiendusväge oma liitlastelt. Vähe sellest: endiste liitlaste väed astusid välja Saksamaa vastu. Kaotanud oma liitlased, jäid saks-lased naftata. Bulgaaria ja Rumeenia rivist väljalangemine jättis Saksamaa ilma toiduaineist, mida ta oli neist maa-dest saanud. Ta kaotas võimaluse kasutada Musta mere sadamaid. Fašistlik kiskja oli kihutatud oma koopasse. Puna-armee ette kerkis ülesanne likvideerida fašistlik Saksamaa tema oma koopas.

SAKSAMAA JA JAAPANI LÜÜASAAMINE

1. Hitlerliku armee ja hitlerliku riigi purustamine

Juba 1944. aasta sügisel murdsid 3. Valge-Vene rinde väed armeekindral Tšernjahhovski juhatusel sakslaste kaitsepositsioonidest läbi ja tungisid Ida-Preisimaale.

Sajandite kestel on Ida-Preisimaa saksa röövvallutajate kantsiks olnud. Siit võtsid nad ette oma röövsõjakäike. Ida-preisi mõisnikest koosnes saksa vallutusarmeede juhtkonna peamine mass.

Hitlerlased püüdsid iga hinna eest seda tugiala kaitsta. Kogu Saksamaalt saadeti siia preisldest komplekteeritud diviise. Saksa väejuhatuse andis kõigile Ida-Preisimaalt pärit sõjaväelastele käsu lahkuda oma väeosast ja minna oma provintsi kaitsma. „Ida-Preisimaa kaotus tähendab Saksamaa hukku,“ kinnitasid fašistid. Nad ajasid kokku sadu tuhandeid sõjavange ja okupeeritud territooriumide rahulikke kodanikke, et Ida-Preisimaad kindlustada. Iga kungas ja nõgu, teed, mõisnike lossid, — kõik kindlustati. See oli hitlerliku sõjaväelise kildkonna tõeline kindlus.

Ent alistatud rahvaste luudele ehitatud preisi kindlus ei pidanud vastu Punaarmee löökidele. Nõukogude väed purustasid kavakindlalt kindlustusi ja liikusid samm-sammult edasi. Sakslased saatsid Ida-Preisimaale lakkamatult abi-väge. Ühtlasi koondasid nad vägesid Poolas löögiandmiseks pealetungivate Nõukogude vägede tiivale.

Meie pealetungi edukaks arendamiseks oli vaja likvideerida see meie vägede tiiba sellest küljest ähvardav oht.

Nõukogude väejuhatuse tegi ülesandeks kiiresti lõpule viia Poola vabastamine ja seega teha ohutuks pealetung Saksamaale. 12. jaanuaril 1945 alustasid Nõukogude väed

pealetungi Poolas. Uheaegse löögiga põhjast, läänest ja lõunast vallutasid Nõukogude väed liitlase Poola pealinna Varssavi, mille sakslased olid põhjalikult purustanud. Pealinna pärast peetud lahinguist võtsid osa 1. Poola armee väed. Edusammud Poolas likvideerisid Nõukogude vägede tiivale hitlerlaste poolt löögiandmise ohu. Vastupidi: Nõukogude väejuhatuse sai võimaluse tungida lõuna poolt Ida-Preisimaale. Osa vägesid tungis Poolast Ida-Preisimaale ja tungis hoogsalt mere poole. Kujunes uus „katel“, milles viskles kümneid saksa diviise, kes lootusetult püüdsid Nõukogude diviiside võimsast haardest välja murda.

Purustanud saksa väed Poolas, liikus Punaarmee Saksamaa piiride poole, forsseerides marsilt Oderi jõe.

Läänes jõudsid Inglise-Ameerika liitlasväed, lõpetanud Prantsusmaa vabastamise, Saksamaa piirideni. Saksamaa kokkuvarisemine ei olnud enam mägede taga. Liitlastel tekkis küsimus, mis temaga teha.

1945. aasta veebruari algul toimus Krimmis, Jalta lähedal, kolme liitlasriigi — Nõukogude Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Suur-Britannia — juhtide konverents. „Meie kindlaks eesmärgiks,“ kirjutati Krimmi konverentsi otsustes, „on saksa militarismi ja natsismi hävitamine ning tagatise loomine, et Saksamaa iialgi enam ei suudaks rikuda kogu maailma rahu.“ Kolme suurriigi juhid leppisid kokku nõuda natsliku Saksamaa tingimusteta kapituleerumist.

Selleks ajaks oli Punaarmee Ida-Preisimaa täielikult vallutanud. 9. aprillil langes linn-kindlus Königsberg, Ida-Preisimaa pealinn. Lõunas vabastas Punaarmee 13. aprillil Austria pealinna Viini. Nõukogude väed valmistusid andma viimset lööki Saksamaale.

Saksa fašistid lootsid ikka veel, et neil läheb korda liitlaste rinnet lõhestada ning Inglismaa ja Ameerikaga kokku leppida ühiseks väljaastumiseks Nõukogude Liidu vastu. Seepärast otsustasid hitlerlased kõigi jõududega kaitsta Berliini, kuni nende diplomaadid, kasutades reaktioonäärade kõhklemist Inglismaal ja Ameerika Ühendriikides, saavutavad kokkuleppe anglosaksi maadega. Kogu maa-ala Ode-rist Berliinini kaeti kaitsepositsioonidega. Sügavad tanki-

tõrjekraavid, lõpmatud graniitpostide read tõkestasid pealetungijate teed. Kõikjale oli tehtud püüniseid. Sajad miiniväljad olid Punaarmee teel Berliini poole. Pealinn ise oli jaotatud üheksaks rindejooneks. Kõik tänavad olid barrikadeeritud, risttänavad ja väljakud mineeritud, allmaaraudtee ja keldrid olid muudetud kaitseehitusteks. Linna alla oli koondatud määratu suur 500 000 mehest koosnev armee suure hulga tehnikaga. Pealeselle oli lahingusse viidud kogu õhutõrje suurtükkide süsteem, mis oli loodud paljude sõja-aastate kestel. Hitlerlased mobiliseerisid rindele kõik linna meesisikud. Sõjakoolidest ja kõrgemaist õppeasutustest olid moodustatud löögipataljonid. Sõjalaevastiku meremehed olid toodud kaldale ja paisati rindele.

Nõukogude väejuhatuse valmistus viimseks operatsiooniks väga hoolikalt. Berliini vallutamine tehti ülesandeks 1. Valge-Vene rinde vägedele Žukovi ja 1. Ukraina rinde vägedele Konevi juhtimisel.

16. aprillil kell 4 hommikul kostis kogupauk 22 000 mitmesuguse kaliibriga kahurist ja miinipildujast. Kogu piirkond vappus nagu maaväringust. 20 minuti pärast süttis Küstrinist loode pool, kõrgustik 66-nda lähedal, ennenähtamatult tugev valgus. Saksa diviisi komandör teatas raadio kaudu Berliini: „Meie pihta avati põrgulik tuli. Side polkudega on katkestatud. Ühes kohas on arusaamatu võimas valgus. Miljardid küünlad. Mis see on, ei saa kindlaks teha. Võib-olla uus relvaliik, võib-olla keemia.“

Sellesse rajooni oli Nõukogude väejuhatuse vedanud üle kahesaja võimsa helgiheitja. Need süttisid põlema üheaegselt ja pimestasid sakslasi. Lahingusse sööstis üle 400 tanki. Nende järel tõusis Nõukogude jalavägi. 22 000 kahuri tulevall puhastas talle teed. Õhust ründasid sakslasi pommi- ja ründelennukid. Sel päeval tegi Nõukogude lennukid üle 17 000 lennuki-väljalennu. Kogu sõja kestel ennekuulmatu jõu löögi all varises kokku saksa rinne Oderi ääres. Õhtupoolel pöördus Hitler kõnega Saksa armee ja rahva poole. Ta väitis, et Berliini all on venelastele valmistatud „veresaun“, et Berliini all asub saksa armee uuesti pealetungile venelaste vastu. Hitler nõudis vastupidamist, kinnitades, et varsti jõuab kohale abi.

Järgmisel päeval pöördus Hitleri nurjatu kaastööline Goebbels vägede poole käskkirjaga, kutsudes neid üles uskuma füüerit.

18. aprillil andis Hitler kõigile ohvitseridele ja sõdureile käsu: „Nõuame vastupidamist 48 tundi. 48 tunni pärast algab murrang, ja meie asume vastupealetungile.“ Ent miski ei suutnud päästa hukkumisele määratud Saksamaad. Saksa diviisid hajusid Nõukogude kaardiväelaste löögi all. Saksa kindlustused langesid üksteise järel, suutmata vastu pidada Nõukogude Armeelöögi.

25. aprillil viisid 1. Valge-Vene ja 1. Ukraina rinde väed lõpule Berliini täieliku sissepiiramise. Algas lahing linnas. Samal päeval toimus ka teine tähelepanuväärne sündmus: Nõukogude väed kohtusid liitlasarmeedega Elbe ääres Torgau linna rajoonis. Saksa armeed olid üksikuiks osadeks lõigatud. Jäi üle neid lõplikult lüüa.

Saksamaa pealinnas käisid lahingud ööd kui päevad. Maal, õhus ja maa all andsid Nõukogude sõjamehed lööke fašistlike vägede pihta. Võitlejad tungisid võideldes Reichstagi juurde. 30. aprillil heiskasid seersandid Kantaria ja Jegorov kapten Neustrojevi pataljonist võidulipu Reichstagi kohale.

Sakslased püüdsid võita kas või mõne päeva. Nad teadsid, et Hitler on loobunud võimust. On loodud uus valitsus. See tegi ettepaneku alustada läbirääkimisi allaandmise kohta, nõudes siiski, et võim jääks nende kätte kasvõi selles Berliini osas, kus asuvad saksa väed. Sakslased tarvitasid ilmselt kavalust. Vastuseks nende ettepanekule nõudis Nõukogude väejuhatuse tingimusteta kapituleerumist. Saksa metsalised tapsid Nõukogude parlamentääri, kes saatis saksa kindralit. See alatu tegu, millega hitlerlik väejuhatuse lõpetas oma olemasolu, rõhutas veel kord, et hitlerlased ainult venitavad aega. Nõukogude väejuhatuse andis käsu avada tuli sakslaste pihta. Pärast uut suurtükiväe ettevalmistavat tuld sööstis Nõukogude jalavägi viimsele rünnakule. Kvartal kvartali järel läks Nõukogude sõjameeste kätte. Uhes kohas seina ääres märgati saksa kindrali kõverdunud kogu valge lipuga. Võitlejad katkestasid tule ja läksid kindrali juurde. See oli Berliini saksa garni-

soni ülem. Ta toodi kindral Tšuiikovi, stalingradlaste komandöri staapi. Saksa kindral teatas, et vastupanu on lõpetatud.

2. mail oli Berliin kapituleerunud. Hitlerliku armee riismed Berliini rajoonis, üle 300 000 sõduri ja ohvitseri, andsid Nõukogude väejuhatusele alla.

Nädala pärast oli fašistlikul Saksamaal lõpp. 8. mail kirjutas saksa väejuhatuse alla tingimusteta kapituleerumise aktile. Ainult siin-seal jätkasid vastupanu saksa vägede isoleeritud riismed.

Sakslased hoidsid endi käes üksikuid rajoone Austrias ja Tšehhoslovakkias, muuseas viimase pealinna Prahat. Nõukogude väejuhatuse saatis pärast Berliini vallutamist Prahat vabastama kindralite Rõbalko ja Leljušenko tankiarmeed. Sooritanud hooga marsi, tungisid Nõukogude tankid 9. mail Prahasse, laskmata sakslastel linna purustada. Hitlerlik Saksamaa lakkas olemast. Sõda fašistliku Saksamaaga oli lõppenud. Hitlerlik armee ja hitlerlik riik olid purustatud.

2. Jaapani imperialistide purustamine

Fašistliku Saksamaa lüüasaamisega oli likvideeritud maailmaagressiooni kolle läänes, kuid Kaug-Idas möllas veel sõda, mille oli alustanud hitlerliku Saksamaa pealiitlane imperialistlik Jaapan.

Jaapani imperialistid haudusid ammust ajast Nõukogude Liidu vastu vallutusplaane. Nad püüdsid korduvalt end rikastada Nõukogude territooriumi arvel. Kõik need katsed läksid alati nurja. 1918.—1922. a. interventsioon lõppes kokkuvarisemisega: noor punaarmee kaitses raskes visas võitluses lõpuni Nõukogude Kaug-Ida ja kihutas jaapani röövvalitajad sealt välja. Seitsme aasta pärast, 1929. aastal, katsusid jaapanlased hiina militaristide abiga proovida Nõukogude Liidu võimsust, kuid Nõukogude Kaug-Ida armee andis sellise löögi jaapani palgasulastele, et nende peremehed jäid jälle vagaseks, seekord kümneks aastaks. Jaapani imperialistid veendusid, et omal jõul nad ei saavuta

vallutuseesmärke, on tarvis valmistada ette sobiv tugiala kallaletungiks, on vaja kindlustada endale mingi suurriigi toetus, kõige parem Euroopas. 1931. aastal vallutasid jaapanlased Mandžuuria. Imperialistide kätte langes tugiala, kust võis tegutseda nii Hiina kui ka Nõukogude Liidu vastu. Nõukogudemaale valitsus sai aru, mida Jaapan tahab. 1931. aasta lõpus tegi Nõukogude valitsus Jaapanile ettepaneku sõlmida mittekallaletungipakt. Järgmisel aastal korraldati ettepanekut, kuid Jaapani valitsus vastas keeldumise, kinnitades sellega, et ta Mandžuuriat tõepoolest kavatses kasutada NSVL vastu. 1936. aastal kirjutasid Jaapan ja Saksamaa alla „kominternivastasele paktile“, kokkuleppele võitluseks Kominterni vastu, nagu kirjutati sellest ametlikult. Tegelikult oli see demokraatlike maade ja esmajoones Nõukogude Liidu vastu suunatud liit. Jaapani militaristide kohtuprotsessil Tokios 1946. aastal selgus, et „kominternivastases paktis“ oli salajane punkt, mis oli suunatud Nõukogude Liidu vastu.

Vallutanud Mandžuuria tugiala, otsustasid jaapani imperialistid uuesti oma jõudu proovida. 1938. aastal organiseerisid jaapanlased röövelliku kallaletungi Nõukogude Liidule Hassani järve rajoonis, kuid said otsustava vastulöögi. 1939. aastal alustasid nad suuremat operatsiooni Mongoolias (Halhin-Golis), lootes murda läbi Baikalini, kuid said jälle lüüa. Punaarmee löök Halhin-Goli all oli nii purustav, et jaapani imperialistid ei riskinud ka pärast hitlerliku Saksamaa kallaletungi Nõukogudemaale Nõukogude Liidu vastu välja astuda, kuigi nad olid allakirjutanud liidulepingule fašistliku Saksamaaga. 1940. aastaks olid jaapani kindralid välja töötnud NSV Liidule kallaletungimise operatiivplaani. Operatsioonide plaani kinnitas Jaapani keiser. Samal ajal, et oma ettevalmistusi varjata, nõustus Jaapan alla kirjutama neutraliteedilepingule Nõukogude Liiduga.

1941. aasta suvel, kui hitlerlased tungisid kallale Nõukogude Liidule, arendasid jaapani kindralid palavikulist tegevust oma plaani elluviimiseks. Moodustati staabid, loodi uued Kvantungi armee väeosad, veeti kohale laske-
moon. Nii nagu saksa fašistidki, moodustasid jaapani kindralid erikomisjoni, kellele oli tehtud ülesandeks välja töö-

tada Nõukogude territooriumi tulevase okupatsioonivalit-
suse iseloom ja meetodid. Ent kuidas hitlerlased ka nõud-
sid Jaapani väljaastumist Nõukogude Liidu vastu, ei kiirut-
senud ta sellega. Jaapani imperialistid jäid ootama, kuni
Saksamaa purustab, nagu nad olid veendunud, Nõukogude
Liidu või vähemasti nõrgestab teda, ja mõtlesid siis alles
segada end sõtta. 1941. aasta detsembris tungis Jaapan kal-
lale Ameerika Ühendriikidele ja Inglismaale. Samal ajal
valmistusid nad hoolega kallaletungiks Nõukogude Liidule.
Jaapanlased hoidsid Nõukogude piiri ääres tohutut armeed,
sundides Nõukogude Liitu tarvitusele võtma kaitseabinõu-
sid. Sõjategevuse raskeimal ajajärgul Nõukogude-Saksa
rindel ei olnud Nõukogude väejuhatusel võimalik võtta
oma jõude ära Kaug-Idast. Sellega abistasid jaapanlased
oma hitlerlastest liitlasi ja raskendasid Nõukogude Liidu
olukorda.

1942. aasta juulis, kui fašistid liikusid Stalingradi suunas,
mobiliseerisid jaapanlased oma armeed täielikult ja oota-
sid ainult Stalingradi langemist, et tormata Nõukogude Liidu
kallale. Pärast hirmsat lööki, mis sakslased said kangelas-
linna all, tugevdas Jaapani sõjaväeline kildkond uuesti oma
armeed Mandžuurias. Selle arv viidi 1 100 000 meheni.

Isegi siis, kui hitlerlik Saksamaa, purustatud Nõukogude
vägede löökidest, seisis juba hukkumise äärel, ei katkesta-
nud Jaapan sugugi oma vaenulikku tegevust Nõukogude
Liidu vastu. See sundis Nõukogude valitsust denonsseerima
(üles ütleva) neutraliteedipakti Jaapaniga.

Olukord ei muutunud ka pärast hitlerliku Saksamaa kapi-
tuleerumist. Jaapan jätkas visalt sõda meie liitlase vastu,
nõrgendamata tema poolt loodud pinget Kaug-Idas. 1945.
aasta juulis Jaapan, ustav oma verisele poliitikale, pöördus
Nõukogude Liidu poole palvega olla vahendajaks rahu keh-
testamisel Kaug-Idas. See oli ilmne katse võita aega ja läbi-
rääkimiste kätte all rühmitada oma jõud ümber sõja jatka-
miseks. Nõukogude Liit ajas nurja Jaapani provokatsioo-
nilise mängu. Ei saanud enam kauemini kannatada sellist
ohtu Idas, lubada, et inimkond jääks sõjatulle ja kannaks
loendamatuid ohvreid. Ustav oma liitlaskohusele, ühines
Nõukogude Liit Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Hiina

Potsdami deklaratsiooniga 26. juulist 1945, mis nõudis Jaapani tingimusteta kapituleerumist. Nõukogude Liidu valitsus teatas, et 9. augustist on Nõukogude Liit sõjaseisukorras Jaapaniga.

Armeede etteotsa Kaug-Idas pandi Nõukogude Liidu marssal Vassilevski. Pealetung arenes mitmes suunas. 1. Kaug-Ida rinde väed Nõukogude Liidu marssali Meretskovi juhtimisel tungisid peale Primorjest, Habarovski rajoonist andsid löögi armeekindral Purkajevi väed, kes juhatas 2. Kaug-Ida rinnet. Nõukogude Liidu marssali Malinovski väed, kes juhatas Taga-Baikali rinnet, tungisid hoogsalt jaapani armeede tagalasse.

Kangelaslikud Nõukogude sõjamehed rakendasid löögiandmisel jaapanlaste pihta kõik oma kogemused ja panid sellesse kogu vihkamise nende vastu, mis oli kogunenud meie rahval 40 aasta jooksul Vene-Jaapani sõjast saadik.

Jaapanlastele paistis, et nad olid loonud võitmatu kaitsejoone, kuid Punaarmee lõhkus kiiresti nende püsivkaitse ja andis löögi sellise jõuga, et vaenlane ei pidanud vastu. Juba sõja esimestest päevadest sai selgeks, et Jaapani armeede suurim rühmitus — Kvantungi armee — on määratud täielikule lüüasaamisele. Jaapan otsustas kapituleeruda. Seega muutis Nõukogude Liidu sõttaastumine Jaapani vastu otsustavalt olukorda Kaug-Idas ja kiirendas rahu saabumist kogu maailmas.

Kuid ka oma kokkuvarisemise hetkel ei loobunud jaapani fašistid oma armastatud käitumismeetodist — provokatsioonist. Nõustudes kapituleerumisega paiskas jaapani väejuhatas samal ajal väed vasturünnakule. Oli vaja uut lööki Punaarmee poolt, et provokaatorid mõistusele tuua. Tagasi löönud jaapanlaste vasturünnakud, asusid meie vapid väed hoogsale pealetungile. Jaapanlased purustati. Osa diviise piirati sisse ja võeti vangi. Jaapani väejuhatas ruttas andma käskkirja oma vägedele relvade äraandmise kohta.

Saabus aeg esitada jaapani röövvalutajaile tasumiseks arve, mis oli kogunenud sõjaliste provokatsioonide ja intriigide pikkade aastate jooksul.

„Meie, vana põlvkonna inimesed,“ ütles seltsimees Stalin,

„ootasime seda päeva 40 aastat. Ja see päev saabus.“ Vene rahvas ei olnud kunagi leppinud lüüasaamisega Vene-Jaapani sõjas, kui Jaapan vallutas Lõuna-Sahhalini ja kinnitus Kurilli saartel, lõigates meie maa ära ookeanist, ja järelikult väljapääsust Kamtšatka ja Tšukootia sadamaisse.

... Vene vägede lüüasaamine 1904. aastal Vene-Jaapani sõja ajal jättis rahva teadvusse raskeid mälestusi. See lasus meie maal musta laiguna. Meie rahvas uskus ja ootas, et saabub päev, kus Jaapan purustatakse ja see laik likvideeritakse.“ (Stalin.)

Nõukogude rahvas likvideeris musta laigu. Lõuna-Sahhalin ja Kurilli saared läksid Nõukogude Liidule.

Mõlemad agressioonikolded — läänes ja idas — olid likvideeritud. Saabus rahu.

„Meie Nõukogude rahvas“, ütles seltsimees Stalin, õnitledes 2. septembril 1945 nõukogude inimesi võidu puhul Jaapani üle, „ei säästnud jõudu ega vaeva võidu nimel. Me elasime läbi raskeid aastaid. Kuid nüüd võib igaüks meist ütelda: meie võitsime. Nüüdsest peale võime pidada oma isamaad vabastatuks saksa kallaletungi ohust läänes ja jaapani kallaletungi ohust idas. Kogu maailma rahvas-tele on saabunud kauaoodatud rahu.“

MIKS VÕITIS NÕUKOGUDE LIIT ISAMAASÕJA

Suure, kõikevõitva jõu andis meie maale, tema rahvas-tele nõukogude ühiskondlik kord.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni tagajärjel pu-rustati põrmuks ekspluataatorlik kord ja loodi uus, maa-ilmal eesrindlikem kord — nõukogude kord. Üksnes Nõu-kogudemaaal töörahva hulga, loonud oma rahvavõimu, omandasid tõelise vabaduse ja hakkasid elama õnneliku elu. Esimest korda ajaloos hakkas inimene töötama endale, ühiskonnale, mitte aga ekspluateerijaile. Oma ühiskondliku korra iseloomult jättis Nõukogude Liit kaugele maha ees-rindlikemad demokraatlikud maad maailmas.

Tsaari-Venemaa oli majanduslikult mahajäänud maa. Armee ei saanud vajalikku relvastust. See asjaolu oli üheks tõsiseimaks Venemaa lüüasaamise põhjuseks Esimeses Maailmasõjas. Nõukogude võim likvideeris maa majandus-liku mahajäävuse. Nõukogude võim muutis meie maa võim-saks riigiks. See saavutati maa industrialiseerimise ja kol-lektiviseerimise poliitikaga.

Nõukogude võimu ajal avanesid erakordsed võimalused ka põllumajandusele. Nõukogude võim lõi industrialiseeri-mise baasil kollektiivse suurpõllumajanduse, mis kindlus-tas armee ja elanikkonna toiduainetega ja tööstuse põllu-majanduslike toorainetega korrapärase varustamise.

Stalinlike viisaastakute ajal toimus meie maal tõeline kultuurirevolutsioon. Kirjaoskamatus likvideeriti täielikult ja seati sisse üldine alghoolikohustus. Meie maal teostatud kultuurirevolutsiooni tähtsaimaks tulemuseks oli nõukogude haritlaskonna loomine, millisel asjaolul oli määratu suur tähtsus ka meie relvastatud jõudude edasiseks kindlusta-miseks.

Vajus minevikku ka meie maa sõjaline mahajäävus. Võtnud võimu enese kätte, lõi Nõukogude Liidu töörahvas kindla kaitse kodumaale. Ajaloo kogemused kõnelevad, et armee organiseerimine nõuab tervete põlvkondade tööd ja vaeva paljude aastate kestel, kuid nõukogude võim täitis selle ülesande lühikese ajaga. Vähem kui veerand sajandiga kasvas välja ja tugevnes võimas Punaarmee, kes oli suuteline purustama saksa fašistliku sõjamasina.

Seega, päästes valla miljoniliste rahvahulkade loova algatusvõime, organiseerides ja suunates nende jõupingutusi, likvideeris nõukogude võim lühikese ajaga ajaloos vana Venemaa nõrkuse põhjused: tema poliitilise, majandusliku, kultuurilise ja sõjalise mahajäävuse. Nõukogude ühiskondliku korra kogu jõud ja võimsus avaldus ilmekalt Suure Isamaasõja ajal.

Kaotanud sõja esimesel ajajärgul rea oma lõunaoblastite tööstusrajoonid — Donbassi, Krivoi Rogi, Ukraina hiiglatehased —, ei vähendanud nõukogude tööstus oma tempot, nagu unistasid saksa fašistlikud röövvalitajad. Innustatud elustavast nõukogude patriotismi tundest ja pingutades kogu oma jõudu, tõstis Nõukogude Liidu tööliklass järsult toodangut. Tööliklass seadis endale ülesande — anda rindele kõik, mis on vaja võidu saavutamiseks vaenlase üle. Ja ta täitis selle ülesande auga.

Suurt teadlikkust kogu rahva huvidest ilmutas ka kolhoositalurahvas. Fašistid vallutasid 1942. aasta suveks ligi 40 protsenti kogu kolhooside külvipinnast. Röövvalitajad hävitasid või vedasid Saksamaale ligi 137 000 traktorit ja 49 000 kombaini, üle 5 miljoni põllutööriista ja -masina. Selliste kaotuste korral oleks iga kapitalistliku riigi põllumajandus, nagu see juhtus ka tsaari-Venemaaga, jätnud armee ja elanikkonna toiduaineteta, vabrikud ja tehased aga tooraineita. Ent Nõukogudemaa kolhoosimajandus tuli täielikult toime sõjaaegsete ülesannetega. See saavutati ainult selle tõttu, et Nõukogude Liidus oli killustatud, väike, mahajäänud üksikmajapidamine asendunud sotsialistliku suurpõllundusega. Vana Venemaa ei tundnud, nagu seda ei tundnud ka ükski kapitalistlik riik, sellist patriootilist entusiasmi, millest olid haaratud meie kolhoosnikud, kes mitte

ainult ei täitnud plaane armee ja tagala varustamisel, vaid andsid ka üle plaani miljoneid tonne vilja ja miljardeid rublasid säästudest riigikaitse fondi.

Tööliste ja kolhoosnikutega pidas sammu ka nõukogude intelligents. Ta aitas oma väsimatu loova tööga saavutada võitu vaenlase üle.

Sõda näitas nõukogude ühiskondliku korra kogu üleolekut igasugusest teisest ühiskondlikust korrast.

„Nüüd,“ kõneles seltsimees Stalin, „on jutt sellest, et nõukogude ühiskondlik kord on osutunud eluvõimeliseks ja kindlamaks kui mingi muu ühiskondlik kord, et nõukogude ühiskondlik kord on parem ühiskonna organiseerimise vorm kui ükski muu ühiskondlik kord.“

Võidu vaenlase üle andis meile Nõukogude riiklik kord. Ajalugu tunneb paljusid katseid moodustada paljurahvuselisi riike. Suurem osa neist loodi relva jõul ja lagunes mõõga löökide all.

Ainult meie maal on esmakordselt maailmas loodud selline paljurahvuseline riik, milles arenemine toimub kõigi rahvaste sõbraliku, võrdõigusliku osavõtu teel ülesehitustööst. Meie maa rahvaste vankumatul stalinlikul sõprusel oli erakordne tähtsus võidu saavutamisel vaenlase üle. Eesotsas vene rahvaga ning tema kõrval võitlesid kangelaskult ukrainlased ja valgevenelased, grusiinlased ja armeenlased, usbekid ja tadžikid, — kõik meie ääretu Liidu rahvad. Paljud neist ei olnud varem sõdadest osa võtnud, neil puudusid lahingukogemused, sest tsaarivalitsus kartis neile relva kätte anda. Nüüd aga tegid nende rahvaste pojad lahinguväljadel imet vapruses. Nende hulgast tõusis Nõukogude Liidu Kangelasi, kasvas komandöre ja kindraleid.

Tugevasti seotud vennaliku rahvaste pere eesotsas seisab suur vene rahvas.

Kremlis Punaarmee väejuhtide auks 24. mail 1945 korraldatud vastuvõtul tõstis seltsimees Stalin klaasi vene rahva terviseks „seepärast, et ta on kõige silmapaistvam rahvus kõigist Nõukogude Liidu koosseisu kuuluvaist rahvustest“.

Oma rikka ajaloo kestel, võitluses karmi loodusega, ägedais lahinguis vaenlaste vastu sisemaal ja väljaspool töö-

tas vene rahvas endas välja suurepäraseid omadused: „selge mõistuse, kindla iseloomu ja kannatuse“, ütles seltsimees Stalin.

Vene rahvas kaitses oma olemasolu palju sajandeid kestnud raskes võitluses välisvaenlaste vastu. Ta võttis endale kogu mongoli vallutajate löögi ja päästis sellega Euroopa nende ikkest. Ta tegi lõpu saksa penirüütlite agressiooni levimisele itta. Ta purustas vallutaja Napoleoni, maailmavalitsemisele pretendeerija väed. Vene rahva hulgast tõusis rida hiilgavaid väejuhte: regulaarse armee ja laevastiku looja Peeter, andekas väepealik ja armee organiseerija Rumjantsev, Venemaa sõjageenius Suvorov, Napoleoni võitja Kutuzov.

Võitluses töörahva vaenlaste vastu tõusid vene rahva seast sellised revolutsioonilise mõtte gigandid nagu Belinski, Dobroljubov, Tšernõševski, nagu marksismi pioneer Venemaal Plehhanov. Vene rahvas andis maailmale meie ajastu suurima geeniuse Nõukogude riigi rajaja Lenini. Venemaa töölised löid suure Lenini-Stalini partei, kes mobiliseeris kõigist meie maa rahvastest töötajad rahvavastase valitsuse vastu ja saavutas selles võitluses täieliku võidu. Vene rahva kirjandus ja teadus viljastas kõigi meie maa rahvaste ja maailma rahvaste kultuuri ja, omakorda rikkudes Venemaa rahvaste kultuurist, maailma kultuurist, andsid inimkonnale suuri õpetlasi ja kirjanikke — Lomonossovi ja Mendelejevi, Metšnikovi ja Pavlovi, Puškini ja Lermontovi, Tolstoi ja Gorki ja palju teisi.

Kogu oma annete võimsust ilmutas vene rahvas Suure Isamaasõja ajal. Punaarmee väejuhtide auks korraldatud vastuvõtul kõneles seltsimees Stalin:

„Ma tõstan klaasi vene rahva terviseks seepärast, et ta pälvis selles sõjas üldise tunnustuse kui Nõukogude Liidu juhtiv jõud kõigi meie maa rahvaste seas.“

Vene rahvas asus õigusega kõigi NSVL rahvaste etteotsa. Nõukogude Liidu riigihümnis on öeldud, et

on vabade riikide murdmatu Liidu

loond jäädavaks ajaks suur Venemaa hõim.

Isamaasõjas võitsid nõukogude relvastatud jõud. „Sõda näitas,“ ütles seltsimees Stalin, „et Punaarmee ei ole „savijalgadel seisev koloss“, vaid meie aja esmaklassiline armee, kel on täiesti moodne relvastus, kõige kogenum juhtkond ning kõrged moraalsed ja sõjalised omadused.“

Nõukogude võim varustas armee suurepärase lahingutehnikaga. Meie tankid ja aeroplaanid olid kvaliteedilt saksa omadest paremad. Mis puutub relvastuse kvantiteedisse, siis pärast esimest sõja-aastat, kui tööstuse ittaevakueerimine oli lõpule viidud, ületas Nõukogude Liit selles suhtes oma vaenlase.

Vene sõjamehed on alati olnud kuulsad oma vankumatusest ja sõdimisoskusest. Nad on palju kuulsusrikkaid lehekülgi kirjutanud oma rahva ajalukku. Suvorovi sõjakäigud või Sevastopoli kaitsmine Krimmi sõjas 1853—1856 jäävad alaliseks armee sõjalise vapruse kustumatuiks eeskujudeks. Kuid tol ajal juhtus harva, et sõja eesmärgid olid sõdureile lähedased ja kallid. Vana armee oli mõisnike ja kodanluse ülevõimu tööriistaks, paljude tsaari-Venemaa rahvaste koloniaalse orjastamise tööriistaks. Ta seisis tsarismi röövpoliitika teenistuses. Võõra ürituse ja võõraste huvide teenimine aheldas vene armee vägilasjõudu. Nagu sellest aru said meie maa eesrindlikud inimesed ja esijoones Lenini-Stalini partei, võis ainult sotsialistlik revolutsioon vabastada rahva võimsa vaimu ja võimaldada tema armeel ilmutada enneolematut mehisust võitluses Kodumaa eest. Suur Sotsialistlik revolutsioon lõi uue armee, muutis ta tööliste ja talupoegade rõhumise tööriistast nende vabastamise tööriistaks, tööliste ja talupoegade võimu kantsiks, Nõukogudemaa rahvaste sõltumatuse kantsiks. Punaarmee jõud selles seisabki, et suurepärase lahingutehnika on poliitiliselt teadliku võitleja käes, kes annab endale täielikult aru sellest, mille eest ta sõdib. Punaarmee jõud on tema teadlikkuses ja tema ustavuses Lenini-Stalini ideedele.

„Punaarmee jõud seisab eelkõige selles,“ ütleb seltsimees Stalin, „et ta ei pea mitte vallutussõda, imperialistlikku sõda, vaid isamaalist, vabastavat ja õiglast sõda... Saksa sõduril pole ülevat ja õilsat sõjameerki, mis võiks teda vaimustada ja millele ta võiks olla uhke. Ja vastupidi: iga

Punaarmee võitleja võib uhkusega ütelda, et ta peab õiglast, vabastavat sõda, sõda oma isamaa vabaduse ja iseisvuse eest. Punaarmeel on õilis ja ülev sõjajeesmärk, mis teda vaimustab kangelastegudeks. Sellega ongi seletatav, et meil Isamaasõda sünnitab tuhandeid mees- ja naiskangelasi, kes on valmis surma minema oma kodumaa vabaduse eest.“

Oma võidukas võitluses kuulus Punaarmeele rahvahulkaade vankumatu toetus. Ilma tagala toetuseta ei saa sõdida: tagala annab täiendusväge, saadab laskemoona ja toiduaineid. Kuid vanal Venemaal, nagu ka igas klassiriigis, ei andnud tagala alati toetust rindele. Selline toetamine leidis aset õiglastes sõdades, isamaasõdades, kui sattusid ohtu maa vabadus ja rahvuslik sõltumatus. Kuid rõhuvas enamikus sõdades, mis tsarism pidas, eriti oma olemasolu viimase poolteise sajandi jooksul, väljendas rahvas oma rahulolematust tsarismi vallutuspoliitikaga, nagu see oli Vene-Jaapani sõja või Esimese Maailmasõja ajal.

Suure Oktoobrirevolutsiooni võit muutis põhjalikult tagala ja rinde suhte. Nõukogude Liidus on tagala ja rinne ühtsed. Kõik nõukogude kodanikud andsid oma panuse võidu saavutamiseks saksa fašistlike röövvallutajate üle.

Suurt abi Punaarmeele osutas nõukogude partisanide enastsalgav võitlus saksa fašistlike vägede tagalas. Partisanid mitte ainult ei tõmmanud ära saksa jõude rindelt, millega nad kergendasid Punaarmee võitlust, vaid võtsid ka aktiivselt osa Punaarmee operatsioonidest: aitasid vallutada jõgedest ülepäase, kaitsesid vaenlaselt võetud tugialasid, andsid vaenlasele ootamatuid lööke tagalast. Rahvatasujad avasid saksa röövvallutajate vastu siserinde, mis avaldas määratu suurt mõju kogu sõja käigule. Partisani liikumise juhtide seast tõusid säärased väljapaistvad tegelased, nagu kahekordsed Nõukogude Liidu kangelased S. A. Kovpak ja A. V. Fjodorov, Nõukogude Liidu kangelased kindralid M. Duka, P. Veršigora ja teised.

Punaarmee võidud saavutati tänu nõukogude sõjakunstile. Sõjas võitis stalinlik strateegia, mis on rajatud sügavale teaduslikule alusele.

Uksnes Punaarmee Kõrgema Väejuhatuse tark strateegia

ja väeosade komandöride — Kõrgema Väejuhatuse tahte täitjate — painduv taktika tõid endaga tegelikult kaasa need ajaloolised võidud, mis saavutasid Nõukogude Liidu relvastatud jõud. Punaarmee ridades olid uut tüüpi juhid, stalinliku sõjakooli läbiteinud väepealikud: marssalid Vasilevski, Konev, Žukov, Rokossovski, Vorošilov, Budjonnõi, Timošenko, Govorov, Tolbuhhin, Malinovski, Meretskov, väljapaistvad kindralid, rinnete juhatajad Vatutin, Tšernjakhovski, Jeromenko, Bagramjan ja teised.

Punaarmee suutis vaenlase täielikult purustada ka see pärast, et võitluses hitlerliku Saksamaaga ei olnud Nõukogude Liit üksinda. Nõukogude valitsuse õige välispoliitika kindlustas nõukogude rahvale kogu eesrindliku ja progressiivse inimkonna toetuse. Jugoslaavia, tšehhoslovakkia, poola ja prantsuse rahva ning teiste Euroopa rahvaste kangelaslik võitlus saksa okupantide vastu liitus nõukogude rahvaste võitlusega. Sõja käigus kujunes välja ja tugevnes hitlerivastane koalitsioon (liit), mille eesotsas seisis NSVL, Suur-Britannia ja Ameerika Ühendriigid.

Nõukogude Liit saavutas võidu seepärast, et nõukogude rahva juhtivaks ja suunavaks jõuks, tema organiseerivaks keskuseks võitluses saksa röövvalutajate vastu oli Lenini-Stalini partei, bolševike partei.

Meie partei paremad jõud suunati rindele. Kommunistid võitlesid Punaarmee esiridades. Kõik partei jõud olid suunatud võimsa sõjamajanduse loomisele ja rahva pingutuste ühendamisele rinde abistamiseks.

„Isamaasõja päevil,“ ütleb seltsimees Stalin, „nägime parteid endi ees kui fašistlike röövvalutajate vastu peetava üldrahvaliku võitluse innustajat ja organiseerijat. Partei organiseeriv töö ühendas ja suunas ühise eesmärgi poole kõik Nõukogude inimeste pingutused, allutades kõik meie jõud ja ressursid vaenlase purustamise ülesandele.“

Punaarmee ja kogu nõukogude rahva võitluse organiseerijaiks fašistlike julmurite vastu olid meie partei ja meie riigi väljapaistvaimad tegelased: Molotov, Kalinin, Vorošilov, Kaganovitš, Ždanov, Andrejev, Mikojan, Štšerbakov, Beria, Malenkov, Hruštšov, Švernik, Voznessenski, Bulganin, Kossõgin ja teised seltsimehed.

Nõukogude Liit võitis seepärast, et meid juhtis võidule seltsimees Stalin, meie maa tüürimees, suurim strateeg ja väejuht. Seltsimees Stalin lõi sõjapidamise ja võidu saavutamise geniaalse plaani. Tema juhtimisel purustas Punaarmee sakslased Moskva all, organiseeris Stalingradi lahingu, purustas vaenlase Belgorodi-Kurski lahingus. Geniaalseid stalinlikke plaane teostades puhastas Punaarmee Nõukogude pinna saksa röövvallutajaist ja purustas nad lõplikult nende oma territooriumil.

Stalini nimega huultel läksid lahingusse Kodumaa eest Nõukogude Liidu sõjamehed. Stalini nimega huultel võitlesid saksa tagalas nõukogude partisanid. Stalini nimi innustas töölisi, kolhoosnikuid, haritlasi ennastsalgavale tööle. Igas nõukogude inimeses kui tulihingelises patrioodis, vapras sõjamehes oli kehastatud juhi võimas tahe. Ereda, kustumatu tähena särab Nõukogudemaa ajaloos meie võitude suure organiseerija Nõukogude Liidu Generalissimuse seltsimees Stalini nimi.

Vastutav toimetaja A. Saan.

И. Минц.

Великая отечественная война советского союза.

На эстонском языке.

Ladumisele antud 7. IV 1947. Trükkimisele antud 25. IV 1947. Paber 56:79 cm ¹/₁₆. Trükiarv 5200. Trükitähti trükipoognas 35 568. Trükipoognaid 4.5. Arvutuspoognaid 3,74. MB-02983. Tellimise nr. 669. Graafikatööstus „Oktoober“, Tallinn, Tartu mnt. 49.

